

Pobijedi zlo dobrim

**Transformacija sukoba:
duhovni temelj, metode i modeli**

*Izdala Crkva i mir u suradnji s Njemačkim
menonitskim mirovnim odborom*

Sadržaj

3 Predgovor

**4 Dr. Arnold Neufeldt-Fast:
Sveti put - duhovni temelj transformacije sukoba**

**16 Dr. Arnold Neufeldt-Fast:
Od upravljanja do transformacije sukoba**

**32 Ana Raffai:
"Ne dopusti da te svlada zlo, već zlo svladaj dobrim!"
propovijed na temu iz Rim 12,21**

*S njemačkog preveli Judit, Gustav i Ana Raffai
Lektorirala: Estera Sečen*

Predgovor

Je li popuštanje napetosti u istočno-zapadnim odnosima krajem osamdesetih donijelo kraj mirovnih pokreta u Europi? Ne. Nakon petnaest godina nova se generacija pridružuje onima koji su još tada demonstrirali protiv naoružavanja i rata. 2003. su se održale dosad u svijetu najveće demonstracije protiv rata. Osim toga, mnogi su se angažirali u medijski manje privlačnim projektima za jedno konstruktivno nenasilno ophođenje sa sukobom.

Medijacija, nenasilna komunikacija i mirovni odgoj postali su i više od mirovnog pokreta, važni zahtjevi i područja aktivnosti. Kao programi posredovanja u sporovima prodrli su čak i u škole. I na ratnim područjima, kao npr. na Balkanu, ljudi su uključeni u procese obnove odnosa na temelju takvih metoda. Crkvene grupe, zajednice i mirovne službe pronašle su svoju svrhu u ovakvim oblicima mirovnog rada.

U tom kontekstu su mreža *Crkva i mir* te Njemački menonitski mirovni odbor 2002. organizirali susret na temu: "Transformacija sukoba, metode i modeli". Na konferenciji se pokušalo načiniti sažetak razvoja metoda nenasilnoga rješavanja sukoba i osvijetliti duhovno-teološke osnove transformacije sukoba. Dva referata i jedna propovijed se nalaze u ovom biltenu serije "Teologija i mir" koji izdaje mreža *Crkva i mir*.

Dr. Arnold Neufeld-Fast, docent Teološkoga seminara Bienenberg u Liestalu (Švicarska), se bavi duhovnošću koja je u temelju transformacije sukoba: tradicionalna izloženost baštinka radikalne reformacije je u povijesnim mirovnim crkvama napravila mjesta za aktivni pacifizam. Pavlovo učenje o pomirenju omogućuje da rad za nenasilno rješavanje sukoba postane središnjim sastavnim dijelom kršćanskog poziva. Nadalje, Dr. Neufeld-Fast istražuje teorijske i metodičke pristupe rada na sukobima na temelju izlaganja svjetski poznatog stručnjaka za sukobe Johna Paula Lederacha.

Propovijed Ane Raffai bavi se tekstem: "Nemojte dopustiti da vas zlo pobijedi, nego pobijedite zlo dobrim". Ova katolička teologinja i šalomdiakona, godinama angažirana u kontekstu Zapadnog Balkana, uhvatila se u koštac s teškim izrazom "dajte prostora Božjoj srdžbi" na temelju svog dugogodišnjeg mirovnog iskustva. Otkriva perspektivu koja daje snagu angažiranima za mir kako bi mogli ići na grobove obju strana u sukobu i kako bi nadvladali neprijateljstvo.

Od konferencije u jesen 2002. su pale tisuće žrtava rata. Ideologija preventivnog rata se bezobzirno provodi. Novi zid između dva naroda se ponovno izgradio. Mnogi su ponovno završili na ulici, kako bi izrekli svoje "Ne". Osim toga "Ne", ostaje nadati se da će u radu na nenasilnoj transformaciji sukoba jedan veliki "Da" biti jasno vidljiv, štoviše da ga se neće moći prečuti.

Marie-Noëlle von der Recke

I. dio

Sveti put - duhovni temelj transformacije sukoba

Uvod: O duhovnosti mirovnog aktivizma

Htio bih krenuti autobiografski. Odrastao sam s pričama o bezvlašću, gladi, državnom teroru, ratu i izbjeglištvu. "Zašto baka nema djeda?" pitalo se nevino dijete. Korak po korak sam saznavao pojedinosti o krvavom Staljinovu režimu terora.

"Što si kao dijete dobila za Božić, mama?". Moja majka je uvijek pokazivala onu pozitivnu stranu. No, dok smo kao djeca sjedili u njezinom krilu, otkrili smo što znači biti dijete za vrijeme rata; što znači biti u bijegu i živjeti u siromaštvu. Te priče i njezin svijet su postale moje priče i moj svijet. To je povezano i s ranim interesom (još od djetinjstva) za povijest i svjetsku politiku. Isto tako mi je vrlo rano bilo jasno da je humanitarni rad Menonitskog saveza (MCC) našoj obitelji više puta pomogao te ih čak i spasio - prvi puta u 20-tim godinama u SSSR-u, nakon toga u Njemačkoj i Paragvaju. Unutar tolikih "dokaza" odsutnosti Boga, ta je pomoć bila prožeta mišlju "Bog može!" i tako se i shvaćala. Što je Bog sve učinio, moja generacija je u 80-tim mogla čuti izravno od Petera Dycka, "Mojsija" ove menonitske priče izlaska. On je neke od nas obratio od kratkoročnih fascinacija "snagom Božjom" u karizmatičnom pokretu za "snagu Božju" u povijesti. Bog može! Ovo je bio bitan duhovni ključ MCC-ovog mirovnog rada i pomaganja, koji je i mene duboko okarakterizirao (Dyck 1991.).

Noviji rad na transformaciji sukoba MCC-a je radikalna varijanta i mudra primjena mota: "Bog može!" (vidi Joseph Miller 2000.). Transformacija je na kraju krajeva optimističan pojam. Na početku stoji uvjerenje da Božja snaga stoji na raspolaganju onima koji traže oprost i pomirenje baš ondje gdje su grijesi i zloća uništili zajedništvo. To povjerenje dovodi do širine i susreta s ljudima na rubu ovoga svijeta, a osobito sa žrtvama rata i sukoba (Schenk 1999:188ff). I još više: ono vidi pozitivan potencijal u sukobima. Sukob nije samo nešto negativno što treba "riješiti" (na razini činjenica) ili usmjeravati, "upravljati" (procesno orijentirani). Sukobe ne treba shvatiti kao prekid u našem, inače mirnom životu. Sukobi, naprotiv, nude pozornicu za objavu (Lederach 1999:156), pozivaju nas da krenemo putem pomirenja. Ovo je nova interpretacija starog mota: "Bog može"! U starom tumačenju to je rezultiralo, u generaciji mojih roditelja i djedova, izrazito stoičkom duhovnošću, prepoznatljivoj po unutarnjem miru, povjerenju u Boga i prihvaćanju aktualnog stanja te odgovarajućoj svijesti o vlastitoj dužnosti i ulozi. U novijem tumačenju, željeti bismo vidjeti kako su Božjom snagom transformirani i odnosi što uključuje strukturalne uzroke sukoba. Iz tog razloga, transformacija sukoba pretpostavlja da mi ljudi možemo promijeniti način kako vidimo sebe i kako vidimo neprijatelja, te da je ljudski moguće baviti se teškim sukobima bez nasilja. To je ključna pretpostavka koja je suprotna gotovo svim političkim strukturama na kojima se temelji naš svijet.

Pojam transformacije je uveden tek prije 15 godina u rječnik medijacije i mirovnog rada. Uveo ga je John Paul Lederach, profesor sociologije i istraživanja sukoba na Eastern Mennonite University u SAD-u. Kao trener medijacija i izvanredni savjetnik za internacionalna rješavanja sukoba Lederach je pratio vlade, kao i široke mase ljudi po Latinskoj Americi, na Filipinima, u Irskoj, Kambodži i Somaliji.

Pored svojih praktičnih i teoretskih tekstova o transformaciji sukoba, koji su proizašli iz ovih iskustava, Lederach je ukratko objasnio teološke i duhovne korijene koji su ga kroz mnoge godine njegova angažmana motivirali i nadahnjivali (*The Journey Toward Reconciliation*/Put prema pomirenju, 1999.). S puno živopisnih i uzbudljivih priča ova knjiga pruža duboku biblijsko-duhovnu refleksiju o pozivu i dužnosti Crkve za pomirenje; u kontekstu crkve on pojašnjava svoj rad na sukobima i pomirenju. U dosluhu s Lederachom htio bih u ovom predavanju otkriti neke daljnje misli o duhovnom temelju transformacije sukoba.

O duhovnom temelju transformacije sukoba

Gotovo je bezbroj mogućih odgovora na pitanje "Što je duhovnost?"! Kršćanska duhovnost traži kako produbiti iskustvo Boga i želi, prema bratu Lorenzu (francuski Karmelićanin, oko 1610.-1691.), "practicirati Božju prisutnost" (Brother Lawrence 1997.). Također je povezana s time i transformacija vlastitog postojanja (egzistencije) te potraga za autentičnosti u životu i mislima. Po Ronaldu Rolheiseru možemo reći: "Duhovnost je ono što napravimo s vatrom koja je u nama", (1999:11). Kada govorim o kršćanskoj duhovnosti, govorim o tome *što učiniti s vjerom* - kako se može razumjeti i razvijati kršćanski život, ili ukratko, kako "practicirati Božju prisutnost".

Oksfordski teolog Alister McGrath naglašava u svojoj novoj knjizi na tu temu (2001.) tri bitna elementa svake kršćanske duhovnosti. Prvo su vjerovanja: ne radi se u prvom redu o teologiji, no ona ima bitan utjecaj na kršćansku duhovnost. Drugo, snažna prožetost kršćanskog vjerovanja etičkim vrijednostima; kršćanska duhovnost govori i o vrijednostima i vrlinama koje rastu iz vjere u Isusa Krista te se utjelovljuju, odražavaju u duhom ispunjenom životu. Treći element duhovnosti jest proživljeni život, odnosno kako teologija i vrijednosti mogu biti konkretno izražene i utjelovljene. Važna varijabla pri tome je vjeroispovijest, odnosno tradicija iz koje se dolazi te kako tradicija shvaća svoju povezanost s kulturom, svijetom i poviješću. Knjiga Helmuta Richarda Niebuha *Christ and Culture* (1951.) pruža klasičnu podjelu različitih stavova koje su vjernici kroz stoljeća preuzeli od okoline:

- Krist protiv kulture (Tertulijan, Tolstoj),
- Krist kulture (Konstantin, kultura protestantizma i dr.),
- Krist iznad kulture (Klement Aleksandrijski, Toma Akvinski i dr.),
- Krist i kultura kao paradoksi (Luther, Kierkegaard) te
- Krist transformator kulture (Augustin, braća Wesley).

Za svaki tipološki stav može se, prema Geoffreyu Wainwrightu (1986.), prepoznati i opisati odgovarajuća duhovnost. Anabaptiste sa svojom teologijom o dva kraljevstva, kako je naime formulirano u Schleithimerovoj

ispovijesti kao i monašku tradiciju, Niebuhr stavlja u prvu kategoriju (Krist protiv kulture). Duhovnost ove paradigme po Wainwrightu odstupa od svijeta i okreće joj leđa. Nejasno je jesu li i rani anabaptisti težili toj podjeli između vjere i svijeta ili su bili prisiljeni na to kao manjina. Kroz stoljeća se ipak razvio određen oblik kvijetizma. Tako se uz pomoć ove tipologije može objasniti bitan povijesni ogranak anabaptističkih svjedoka mira (nenaoružanost, odnosno goloruki pacifizam). U toj je duhovnoj tradiciji Lederach ukorijenjen kao američki menonit. U svojoj ekstremnoj formi ta tradicija zanemaruje stvarnost i budućnost svijeta kao predmet Božje ljubavi. To zanemarivanje muči ne samo Lederacha nego i cijelu jednu generaciju menonitskih mirovnih radnika (vidi Sawatsky 1993.).

Međutim, i Niebuhrova definicija svijeta ili kulture kao opipljive neutralne stvarnosti po sebi i za sebe izvan Krista je po Yoderu teološki upitna. Yoder vidi "svijet" kao "strukturno nevjerovanje" (Yoder 1994:62f). Kada bi se "svijet" teološki definirao, nije ispravno postaviti alternativu: ili "odgovornost" za društvo ili "povlačenje". U jednom "palom svijetu" nasljedovanje Krista želi paradigmatički demonstrirati moć i praksu "novog stvorenja" - kako bi time poručili i pokazali nešto novo tom palom svijetu. Konkretna lokalna zajednica i njene službe imaju ključnu, transformacijsku ulogu kao anticipacija nadolazećeg Božjeg kraljevstva mira. Ta duhovnost se može opisati 5. Niebuhrovom paradigmatom (Krist kao transformator kulture), kada se kulturu ne shvaća jednostavno kao dobro stvorenje, koje samo treba transformaciju kao upravljanje odzgor (usp. npr. reformirana tradicija).

S tim pozivom zajednice, da treba svijetu nešto novo pokazati i reći, stvara se jedan njemu odgovarajući oblik kršćanske duhovnosti. Metodistički teolog Stanley Hauerwas odlično piše: Isus "nije došao kako bi nas ostavio nepromijenjene, već naprotiv, da bi nas preobrazio kako bismo postali dostojni članovi zajednice novog doba" (1995:129). I kako izgleda ta duhovnost zadnjih vremena, ili točnije novog doba? Po Hauerwasu Bog ne želi ništa manje "do li toga da muškarci i žene ljube svoje neprijatelje, i da si međusobno oprostite; tako ćemo biti savršeni, kao što je i Bog savršen". Možemo živjeti oprost i mir sa svojim neprijateljima i to ne na temelju dobrog stvorenja, već temeljem našeg povjerenja "da je Božja vladavina postala stvarnost u životu i djelu čovjeka Isusa Nazarećanina" (Hauerwas 1995:142f). Ovaj *eshatološki* realizam naspram palog svijeta je zapravo izvor povijesnog mirovnog svjedočanstva anabaptista, iz kojeg treba razumjeti Lederachov pristup pun nade, aktivni pristup transformaciji u odnosu na vladajuću kulturu.

Ovaj put od jednog više kvijetističkog povučene nenasilja sve do aktivnog transformacijskog rada je primjer koji ilustrira kako se sve više mijenja anabaptističko-menonitsko svjedočenje mira u zadnjih 40 godina - a posebno u zadnjih 15 do 20 godina. Ako je kršćanska duhovnost ono što *vjernik čini od svoje vjere*, taj put isto tako pokazuje rastuću preobrazbu duhovnosti mnogih menonita i kršćana iz drugih mirovnih crkava.

Ovdje nam može pomoći i shvaćanje duhovnosti kao "prakse Božje prisutnosti" (brat Lorenz). Kao što je i navedeno, sukobi za Lederacha nisu

samo problemi koje treba riješiti. Upravo duboko ukorijenjeni sukobi omogućuju veće prilike za izvanredno intenzivne duhovne susrete, jer nas oni pozivaju na put pomirenja (1999:156). Put je, po Lederachu, sveti put zato što je pomirenje put i mjesto gdje se se susreću istina, milost, pravednost i mir. Po Lederachu, na putu kroz sukobe prema pomirenju dobivamo priliku susresti te otkriti nas same i ostale, kao i Boga. Tako put pomirenja pripada srži Božjeg programa za čovjeka i s čovjekom - on je Božja misija (vidi npr. Kol 1,20 i Dj 3,25). Utjelovljenje je motiv koji otkriva ono "kako" Božjih putova, odnosno Božju "metodologiju": na putu utjelovljenja biva prisutna Božja ljubav koja pomiruje, kao i Bog sam. U pozivu Isusa Krista, Bog stvara slobodan prostor koji omogućuje otuđenim ljudima da se međusobno pronađu. U skladu s time, zadatak je Crkve Božju ljubav koja pomiruje tako utjeloviti i u svijetu učiniti prisutnom - da otuđeni ljudi ponovno pronađu put jedni prema drugima. Taj način, "practiciranje Božje prisutnosti", je najdublji korijen kršćanske mirovne tradicije. U kontekstu tog teološkoga stava treba tumačiti Lederachov rad na pomirenju.

Soteriološke i ekleziološke temeljne odluke

Lederach naglašava da mu je njegova vjerska zajednica prenijela takvu tradiciju mira i time mu dala kompas na njegovom putu. Slika kompasa ukazuje na kontinuitet, ali isto tako put u nova područja. Prije nego uđemo u raspravu o novom području, vrijedi proučiti Lederachovo povezivanje mirovnog rada s određenom soteriološkom (nauk spasenja) i ekleziološkom tradicijom. Ovdje se Lederach snažno oslanja na rad menonitskog teologa Johna Howarda Yodera, posebice na njegovu knjigu "Politika Isusa" (1981.). U ovom tekstu nije moguće sažeti svu Yoderovu teologiju, No, nekoliko tijekova misli su za našu temu bitni, posebice njegovo tumačenje Pavlovog učenja pomirenja. Zajedno s reformiranim teologom Markusom Barthom i luteranskim teologom Kristerom Stendahlom, Yoder dokazuje da se "opravdanje" kod Pavla ne odnosi prvenstveno na preobrazbu pojedinca, već na novi izmireni Božji narod. "Jer On je naš mir, On je ujedinio dvije strane (Židove i pogane) i srušio svojom smrću neprijateljski zid koji ih je dijelio." Ukratko, na ključnim mjestima kada Pavao govori o pomirenju u Isusu Kristu, riječ je o zavađenim ljudima koji su u Kristu pomireni u novo čovječanstvo. "Po Kristovoj smrti i njegovom uskrsnuću stvoren je novi čovjek iz najmanje dva stara... Novi čovjek postaje stvarnost u kojoj se dvoje prethodno stranih i neprijateljski nastrojenih ljudi susreće pred Bogom. Utemeljenje u Kristu ... je *društveni* događaj." (Markus Barth u Yoder 1981:198). Pomirba stvara novo čovječanstvo, pri čemu spaja otuđene osobe ili grupe. Kada se tako shvati, pomirba je dinamičan grupni proces, put na kojem duboko zavađeni bivaju transformirani. Ova socijalna dimenzija Božje pravednosti, nada u dovršenje u dolasku mesijanskog mirovnog kraljevstva i odgovarajuće postavljanje zadatka Crkve, nudi prvu i osnovnu kartu za orijentiranje na duhovnom putovanju Lederachova rada na transformaciji sukoba i pomirenju.

Iz tog kuta gledanja Lederach predlaže da se precizira naša teološka doktrina pomirenja (1999.). Ako se Isusova smrt na križu, kao u vladajućem modelu teologije žrtve zadovoljštine, naglašava samo kao zadovoljština ili naknada pred Bogom za naše osobne grijeha, tada će se i posvećenje i

svetost shvatiti prije kao trud za osobnom čistoćom, kao odmak od prljavog, zlog i grešnog svijeta. Ovaj klasični model nauka o pomirenju (Anselmo Cantenburyski) svodi biblijsku nadu u pomirenje samo na osobnu eshatologiju. Ali Božja misija pomirenja ima društvene, političke i na kraju krajeva kozmičke dimenzije.

Nedavno je menonitski teolog J. Denny Weaver produbio kritiku Anselmovog učenja o Kristovoj smrti kao zadovoljštini za naše grijeha iz perspektive teologije nenasilja: unutarnja logika nauka o zadovoljštini čini na kraju Boga odgovornim za Isusovu smrt. U tom modelu Bog je božanski osvetnik, sudac koji kažnjava ili - s čime se i feministička teologija slaže - oskrvnitelj djece koji priziva smrt jednog djeteta radi dobrobiti ostalih (Weaver 2001a i b). Doktrina zadovoljštine pretpostavlja da se nepravda može ispraviti samo pomoću nasilnog kažnjavanja. Vršiti pravdu, dakle, znači odrediti kaznu koja se shvaća kao nasilje. Pobožnost je tako prikladni unutarnji stav i održavanje čistoće od svijeta. Ova soteriologija, po Weaveru, jest neetična teologija žrtvovanja, koja vodi tome da se različiti oblici nasilja toleriraju ili štoviše potiču (Weaver 2001a i b).^a

Iako Lederachova kristologija i njegov nauk spasenja ne misle izričito na ovakav kraj, on odvažno napušta anselmovsko učenje o pomirenju i njemu odgovarajuću ekleziologiju i duhovnost iza sebe, time što se oprašta od modela "Krist protiv kulture". Živjeti kako odgovara pomirenju u sili uskrsnuća dade se samo donekle razvijati po biblijskim riječima: "Mi smo u svijetu, *ali ne od svijeta*.", (vidi Iv 17,11.16). Oprost i spasenje nas pozivaju prema Yoderu i Weaveru na put na kojem Božju ljubav oprosta konkretno i praktično širimo tamo gdje je ljudska zajednica razorena - jedna varijanta modela - "Krist preobražava kulturu". Putu Boga koji je postao čovjekom i Kristovom putu križa ne odgovara nekoformizam povlačenja i pokušaja da kontroliramo naš okoliš, pokušaja da se držimo čistima od svijeta. Upravo stoga Lederach želi shvatiti svetost i posvećenje Božjeg puta u nepoznato polazeći od njegove prisutnosti usred nereda i nasilja u našem svijetu. Pomirenje i svetost ili posvećenje imaju malo toga zajedničkog s ritualima ili osobnom čistoćom; radi se o svetoj "praksi" stvaranja novih odnosa, procesa i prostora za nastajanje novog čovječanstva.

Sažetak: praksa Božje sadašnjosti događa se na putu prema i s onima koji su doživjeli duboko nejedinstvo i razdvojenost. Na putu pomirenja Bog nam pokazuje *tko* je On i *kako* je prisutan u svijetu - to je pozornica objave (vidi Lederach 1999:163-165).

Za Lederacha biblijska vizija Božje misije daleko nadilazi osobno spasenje duše (po Anselmovom modelu pomirenja); ima konkretne društvene, političke i kozmičke dimenzije. I ne samo to, prema sv. Pavlu, Božja je misija i naša misija sa specifičnim posljedicama za učenje o crkvi: "A sve je od Boga koji nas sa sobom pomiri po Kristu i povjeri nam službu pomirenja.", (2 Kor 5,18).

Put od pasivne nezaštićenosti do mirovnog aktivizma

Lederachov javni rad na transformaciji sukoba je otvorio relativno novi put za njegovu povijesnu mirovnu Crkvu, za menonite. Trenutno, doduše, nema

^a Weaver se odlučio na kraju za verziju modela Krista-pobjednika.

jedinstvene menonitske mirovne teologije ili duhovnosti. U posljednjih 15 godina bilo je nekoliko pokušaja da se kategorizira i analizira širok raspon menonitskog dizajna mirovne teologije i tendencija (Burkholder 1991., 1992., Yoder Neufeld 1992.; Driedger & Kraybill, 1994.). Takvi pokušaji uvijek uključuju opasnosti: ono što teče počne se strogo propisivati, podižu se visoki zidovi između onih kojima se dešavalo međusobno obogaćivanje, a gdje bi se ono zapravo trebalo nastaviti.

Međutim, ovaj koncept nam nudi najlakši pristup novijim kretanjima u teološkom mirovnom djelovanju - posebno u transformaciji sukoba. Iako su kategorije samo od ograničene pomoći, barem nam pomažu otkriti da u menonitskoj mirovnoj teologiji u stvari postoji niz političkih i teoloških pravaca. Drugo, može se konkretno pokazati gdje se u posljednjih nekoliko desetljeća dogodio određeni razvoj ili čak preokret u menonitskoj mirovnoj teologiji. Ukratko, gdje je ranije apolitična pasivna nezaštićenost bila dominantan model, tu se danas mogu primijetiti tendencije prema uznemirenom, političko-društvenom mirovnom djelovanju. Rad na transformaciji sukoba na međunarodnoj razini i mirovno svjedočenje tima mirotvoraca, samo su dva od mnogih plodova ovog kulturnog angažmana novije menonitske teologije mira (vidi Josip Miller 2000.).

Područje je relativno novo, karte još nisu u potpunosti iscrtane. Privremene kategorije nude barem prve mogućnosti, identificirati te analizirati poznate i nove krajolike, duhovne i teološke izvore. U najboljem slučaju, pomoću njih možemo pojasniti svoju poziciju i orijentaciju, potaknuti zajednički razgovor i učiti jedni od drugih. Neću, međutim, podleći napasti menonitskih mirovnih teologija koje su usmjerene samo prema unutra, na analizu samih sebe. Put vodi sasvim sigurno preko starih granica u ekumenskom području, a možda čak i dalje. Pitanja i teme koje se pojavljuju na taj način u menonitskome razmišljanju bit će slična ključnim pitanjima drugih mirovnih teologija.

Nezaštićenost

Kao što je navedeno u Lederachovom primjeru, menonitska mirovna teologija započinje s uvažavanjem tradicije nezaštićenosti ili nemoćnog pacifizma. Ova tradicija je kao prvo u proturječju s augustinovskim, odnosno reformiranim tumačenjem Rimljanima 13,1-7. Ono ne prihvaća da su Kristov nauk ljubavi i otpora ograničeni na privatne ili osobne sfere života. Temelj ove pozicije nalazimo u Mateju 5,39: "A ja vam kažem: Ne opirite se Zlomu." Ovaj stav je klasično formuliran u Schleithimerovom članku iz 1527.: "mač" stoji izvan "Kristova savršenstva" - i zbog toga ga kršćani ne bi trebali nositi. Ovu poziciju ipak više karakterizira ono što se ne bi trebalo učiniti. Bez obzira na patnju, ugnjetavanja ili prijetnje, Isusovim učenicima nije dopušteno da se odupru neprijatelju ili zlu ili da se osvete. Tome odgovara duhovnost nasljedovanja Krista čija su obilježja opuštenost, poniznost i spremnost na služenje. Ona se napaja duboko iz izvora mučeničke tradicije (vidi npr., Ps 22, Iz 53, Otk 6). Povezana sa zapovijedi ljubavi prema neprijateljima (Mt 5,43-48), ova pozicija je sposobna ponuditi niz mogućih odgovora na složena društvena i politička pitanja. Povijesno se ta tradicija u odnosu prema drugima na van mogla izravno i jednostavno izraziti u humanitarnom i razvojnom radu. To obraćanje bližnjemu je bila više sporadičan odgovor ili reakcija na konkretne nevolje. "Tako shvaćeno rad za

mir i ljubav ne vode *nužno* djelatnom zauzimanju za socijalnu pravdu", (Yoder Neufeld:246). Korijeni patnje se niti analiziraju niti transformiraju. Ne očekuje se promjena u društvenom poretku. Povlačenje od odgovornosti za cjelokupno društvo može biti opcija, ipak postoji prostor za ograničeno sudjelovanje i odgovornost, sužen na područja u kojima nema vršenja državne vlasti.

Ova bespomoćna etika raste iz određene *dualističke* teologije. Schleithimerov članak švicarskih i južno-njemačkih anabaptista temelji se na sličnim pretpostavkama kao i Lutherov nauk o dva carstva (vidi model 1). U ovom palom svijetu, Bog se bori sa zlim carstvom na dva načina: svojom desnom rukom s Evanđeljem Krista On se bori po Crkvi i milosrđu kršćana. Ali svojom lijevom rukom Bog vlada preko državne vlasti te održava red pomoću zakona i mača. Jednostavno rečeno, Schleithim prihvaća ovaj dualizam, ali se ne slaže s Lutherom da bi svaki kršćanin trebao imati dvije različite uloge; jednu javnu, a drugu privatnu.

U okviru ovog pacifističkog dualizma Tom Yoder Neufeld je odredio dvije različite teološke mirovne skupine: jednu opisuje kao "sretne", a druge kao "nesretne" dualiste. Koristim u daljnjem izlaganju njegove kategorije i dodajem im nove podkategorije (referiram se i na Burkholderov rad iz 1991.).

Po Yoder Neufeldu "**sretan**" **dualist** je neopterećen time što očito nisu svi pozvani na etiku nezaštićenosti. Državna vlast je od Boga dana kako bi uvela red u ovom palom svijetu. Kršćani su pozvani i ovlaštteni u svim područjima života poslušno slijediti Isusov primjer, bez obzira na rat i nasilje. Ovdje se ne radi o oponašanju ili imitaciji, već o sudjelovanju ili participaciji.

Ovu poziciju **povijesne nezaštićenosti** klasično je formulirao 1944. američki menonit Guy Hershberger i to u svojoj knjizi: "Rat, mir i neopiranje" (*War, Peace and Nonresistance*) koju su dalje proširili Harold S. Bender i John C. Wenger. Kršćani znaju kako se nositi na tom teškom putu nasljedovanja Krista, osnaženi životvornim Kristovim Duhom i vidljivom zajednicom. Prema ovom gledištu nenaoružan pacifizam je dobra stvar, ali bez podrške zajednice i Duha nije stvarna mogućnost za one koji žive izvan savršenstva Kristova.

Razvoj ove pozicije bila bi potpuna **nepolitička nezaštićenost**, koja se održava "čistom" tako da se kršćani povuku iz svijeta.

Posve drugačija verzija je John Millerov **pacifizam kao poziv** (1985:157). Miller tvrdi da apsolutni pacifizam prema Novom Zavjetu treba poseban poziv. Povijesne mirovne crkve su pozvane na ovaj put, ali on nije normativa za sve kršćane, i u svakom slučaju nije za vladajuće koji moraju upotrebljavati silu kako bi brinuli o pravednosti.

Također, ovdje treba uvrstiti neke oblike **pacifizma iz teologije oslobođenja** - čak i ako predstavljaju izuzetno aktivne, nemirne oblike nezaštićenosti. Biraju nenasilje za sebe, ali ne osuđuju općenito nasilje revolucionarnih kršćana u borbi za društvenu promjenu.

Nasuprot "sretnih" dualista Tom Yoder Neufeld također govori o **"nesretnim" dualistima**. Iako su prihvatili ovaj dualizam, ipak im je žao što drugi (čak i kršćani), u životu ne mogu ili još ne mogu slijediti Isusovo učenje i primjer.

Nasljedovanje Krista *bez* nadahnuća Duhom Svetim, kao i bez discipline i podrške zajednice, je u najboljem slučaju junački, ali konačno nerealan zadatak. Ovaj pacifizam je pesimističan s obzirom na ono što je ljudski moguće izvan iskustva ponovnog rođenja i vjere (može se nazvati i **evangelikalni pacifizam**). On promatra skeptično bilo kakvu mirovnu etiku koja ozbiljno ne shvaća zlo i iskustvo ponovnog rođenja. Na temelju ove pesimistične antropologije neke od ovih dualističkih pozicija mogu – među njima i apolitična slabost/ nezaštićenost – težiti traženju jake države s represivnim institucijama.

Druga varijanta bi bio model Teda Koontza, politologa na menonitskom teološkom učilištu u Elkhartu, SD. Koontz (1988.) iz ranijeg optimističnog stava oklijevajući dolazi do zaključka kako je provođenje nasilja u ovom palom svijetu dio državne odgovornosti (**neodualistički pacifizam**).

"Nesretni dualisti" ne nalaze temelje za suvremeno stanje u volji Božjoj (kako je to kod Luthera u nauku o dva carstva) već u prirodi samog sukoba, napetosti između Božje vlasti koja ulazi u svijet i palog svjetskog reda koji mu se protivi.

Sretni, kao i nesretni dualisti, naglašavaju poslušnost prema Isusovom učenju u Mt 5 te ulažu prigovor savjesti na vojnu službu i traže, gdje god je moguće, alternative nasilju u svim područjima života. Samo ekstremna dualistička perspektiva bi mogla smatrati neprihvatljivim bilo kakav oblik političke aktivnosti Crkve.

Praktične posljedice ove mirovne pozicije su različite: neki se pesimistički povlače, drugi svjesno organiziraju crkvu kao *kontrast društvu* i kao izazov. Povezuju s time svoju nadu da će se neki ljudi priključiti Kristovom putu. Iza ovog stava stoje teološko uvjerenje i duhovno iskustvo učešća u Kristovoj pobjedi i vladavini. S većinom menonita im je zajedničko očekivanje da će samo Bog konačno ostvariti mir u svom novom poretku svih stvari, ali je očekivana Božja budućnost već počela s dolaskom Isusa Mesije.

Od nezaštićenosti do aktivizma: John Howard Yoder

Ovdje bi trebalo ponovno spomenuti poznatog mirovnog teologa Johna Howarda Yodera. U njegovim spisima se osjeća nezadovoljstvo, koje raste u 60-tim godinama, s dualizmom klasične slabosti/nezaštićenosti prema kojoj je menonitima dozvoljeno da budu privatno protiv rata, ali o tome ne svjedoče javno politički. Već s člancima koji su izašli 1964., svezak *Nasljedovanje Krista kao oblik političke odgovornosti* (2001.), Yoder počinje stvarati prostor za pacifističku kritiku države i političku odgovornost pacifističkih kršćana. Isus osniva svoju zajednicu kao društvenu veličinu. Ljubav prema neprijatelju je jedno od bitnih obilježja njenog postojanja. Ona je novi fenomen u povijesti, kontrast društvu kao relevantno svjedočanstvo za sekularnu politiku (vidi opsežniju englesku verziju, *The Christian Witness to the State*, 2002. [1964.]).

Yoderova vizija je **pacifizam mesijanske zajednice** (v. Enns:155–200). Yoderovo razlikovanje između Crkve i države moramo ovdje točnije opisati: to nije pravi dualizam, niti fundamentalna razlika između dva ravnopravna carstva, nije dvostruki moral već *jednostavna dualnost*: država nije Crkva; mač kao simbol autoriteta i sile još je tu, ali se više ne razumijeva kao izravni izraz Božje volje. Yoderova misao je prožeta ispovijedanjem vjere u Isusa Krista Gospodina nad zajednicom *kao i* društvenim poretom. Ovaj teološki razvoj započeo je rano u **razgovorima iz Puidouxa** između teologa iz historijskih mirovnih crkava i tradicija europskih pokrajinskih crkava (luteranskih i reformiranih) (vidi ovdje Durnbaugh: 1978.; Driedgher & Kraybill: 118-124; Enns: 223–235). U novom tumačenju izvora Yoder je pokazao kako striktni dualizam Schleithimerovog članka nije teološki uvjerljiv, ali je bio praktično nužan u svijetu koji nije htio trpjeti menonitski način svjedočenja vjere (Burkhoder 1992:263 i sl.) U i po Yoderovim ekumenskim kontaktima (osobito kroz razgovore u Puidouxu) vidimo važan skok u menonitskom odnosu prema državi: od kršćanske nezaštićenosti/slabosti, koja se temelji na dualističkoj teologiji, do jednog načina mirovnog aktivizma koji se razumije kao kršćansko, političko svjedočanstvo nasuprot svjetskim moćnicima, a sve pod pokroviteljstvom Krista vladara. Pod tim svodom, koje se nadvija iznad Crkve *kao i* države, u drugoj polovici 20. stoljeća menoniti su vidjeli opravdanim svoje društveno i političko svjedočanstvo, svoj angažman za pravdu, ravnopravnost, slobodu i mir. Tamo gdje je ranije dubok jarak načelno dijelio carstvo mira i "tihe u zemlji" od carstva svijeta, sada se prepoznaje *jedna* vladavina i *jedan* moral u kojem zajednica Isusa Krista igra središnju ulogu za društvenu promjenu kao mesijanska veličina (vidi Driedger & Kraybill: 121 sl.). U novom prostoru i praksi te ekleziologije duhovno je ukorijenjena Lederachova transformacija sukoba.

Aktivni pacifizam i transformacija sukoba

Zbog prijelaza od učenja o dva kraljevstva prema nauku o Kristovoj vladavini, Tom Yoder Neufeld svrstava pod pojam **monizam** (1992:250) većinu novijih aktivno pacifističkih modela, što znači da naspram rata, nasilja i tlačenja nema više dvostrukog morala. Što je za kršćane ispravno - npr. ne ubijati - treba biti ispravno za sve. Bog ima samo jedan karakter i jednu volju, On želi mir i pravednost.

Ponovno, Yoder Neufeld razlikuje dva tipa (:250 sl.), "**sretnog**" ili "**optimističnog**" monizma i "**nesretnog**" ili "**realističnog**" monizma. **Sretna monistička** pozicija oslanja se klasično liberalno na pozitivnu antropologiju (griješ se piše "malim slovom") i ima veliko povjerenje u Crkveni i sekularni mirovni rad te obrazovanje za društvene promjene. Primjer za taj tip bio bi ekumensko mirovno istraživanje i edukativni rad projekta "Ploughshares" na Conrad Grebel University (Waterloo, Kanada).

Nesretni monisti naprotiv razumiju mirovni rad i rad na pomirenju kao borbu s važnim društvenim i duhovnim dimenzijama. Nedostatak mira konačno je duhovna ili demonska stvarnost, a zalaganje za mir traži obraćenje, duhovno opunomoćenje i spremnost na žrtvovanje. Mir i transformacija nepravednih struktura dešava se konačno zahvaljujući Božjoj

intervenciji, ali ne bez aktivnog utjecaja Crkve na sukobe svog vremena. Životan aktivizam organizacije "Christian Peacemaker Teams" (usp. Sider 1984.) i Lederachov rad na transformaciji sukoba na međunarodnoj razini neki su od primjera za ovaj smjer. Prema Lederachu menoniti se ne bi trebali ograničiti samo na saniranje nakon destruktivnih sukoba. Trebali bi koristiti svoju energiju, kontakte, resurse za promjenu temeljnih uzoraka nasilja i sukoba. Na putu u sukobe i njihovu transformaciju susrest će nas Bog i objaviti nam se. Ovaj put nudi optimističko, aktivističko tumačenje starog mota "Bog može" s obzirom na "transformaciju kulture" (usp. ranije Niebuhrov model).

Duhovnost transformacije sukoba

Koja duhovnost nosi Lederachovu aktivnu transformaciju sukoba? Neka važna obilježja te duhovnosti mogu se dobro opisati pomoću Lederachove knjige "*The Journey Toward Reconciliation*" (1999.) i s time ću završiti svoje izlaganje. Najprije, to je duhovnost putovanja koje je, kako Lederach smatra, paradigmatički prikazano u Psalmu 23 (1999:167-173). Gospodin nas vodi na putu pravednosti. Ne vodi nas daleko od svijeta, već u duboke neredne svijeta, prema neprijatelju, a oboružani smo samo radikalnim nenasilnim povjerenjem u Boga. U dolini tog svijeta Gospodin mi prostire trpezu naočigled mojih neprijatelja. Bez straha da ću se uprljati, susrećem tu svog neprijatelja. Na ovoj "ispravnoj stazi" slijede nas sreća i milost. Ovdje naša duša nalazi okrepu. Putovanje započinje uvjerenjem da smo pozvani ići tim putem.

Prema Lederachu taj je put usko povezan s traženjem istine. Čuditi se, diviti se, biti znatiželjan i naivan: ove osobine su zajedničke djeci i onima koji traže istinu (tako to vide poznati filozofski roman *Sofijin svijet* [Gaarder:23] kao i teolog Karl Barth [Barth:71–82]!) Tko se može čuditi životu, nije zarobljen u svakodnevne stvarnosti (rat), već vodi budan život željan učenja. Lederach priznaje da njegovo znanje i metode imaju manje veze s najvažnijim postignućima njegova rada na pomirenju. Upravo tamo, gdje ništa nije znao, gdje nije imao brze, lagane i unaprijed pripremljene odgovore i rješenja za sukobe, gdje je morao odgoditi konačni sud, došao je do najvažnijih uvida i pomaka prema naprijed. Stanley Hauerwas piše kako kršćani koji žive od nade u dolazeće mirovno kraljevstvo Božje, moraju uvijek iznova učiti i vježbati kako živjeti bez kontrole nad sobom i nad vlastitim životom te upravo tada mogu računati s Božjim djelovanjem. Tada, smatra on, čovjek oslobađa prostor za Njegovo djelovanje (Hauerwas 1995.). Na "putu pomirenja" pomaže nam čuđenje, kada sebe same ne razumijemo kao stručnjake, već kao one koji zajedno s drugima traže, koji su zajedno s drugima na putu prema istini. Potraga za istinom traži da mi – a posebno to vrijedi za situaciju sukoba – spoznamo koliko malo zapravo znamo (Sokrat!), da postoji mnogo više i dublje što treba razumjeti, da trebamo dalje tražiti. Takvo postavljanje drži nas budnima i otvorenima za buduće procese otkrivanja i učenja (vidi Lederach 1999:180–82). Duhovne discipline, koje nas čine sposobnima prihvaćati, usavršavaju osobito poniznost, važnu vrlinu koju njeguju menoniti i koja je obilježila cijelo Lederachovo djelo. Shodno tome u njegovom konceptu transformacije sukoba mnogo ovisi o tome da medijator ili trener susreće druge strane s

poštovanjem i spremnošću na učenje – te ne glumi stručnjaka kada se nalazi u stranom okruženju; polazi od pretpostavke da posvuda postoje domaće metode i resursi, koji se mogu otkriti na licu mjesta i primijeniti.

Konačno, za duhovnost transformacije sukoba neophodno je sanjati. Lederach priznaje da vremena nisu povoljna za mirovne snove i vizije. Malo je onih koji se usude sanjati. Ali bez snova život "se zamrzne" i biva "neplodan" – ili, da primijenimo jednu drugu metaforu, postaje ptica slomljenih krila. Koje vizije budućnosti i snove imamo mi kao ljudi vjere? Ne sprečavaju nas ograničeni resursi da se prihvatimo problema ovoga svijeta, piše Lederach. Više nam nedostaju snaga vizije i snovi. Što radimo s vatrom u sebi? Psalm 85 nadahnjuje Lederachov san: kršćani trebaju i mogu osloboditi prostore u kojima se mogu sresti istina i milosrđe, pravda i mir. Rad na transformaciji sukoba služi stvaranju prostora u kojima se neprijatelji mogu sresti, gdje se suprotstavljene želje i interesi približavaju i teže istom cilju, a odnosi se mogu promijeniti. Lederachovo iskustvo zajednice jača njegovu vjeru da su pravda, mir i pomirenje mogući. Transformacija odnosa je moguća jer "Bog može", ali ne želi činiti bez nas (zajednice). Ovakva vjera zahtijeva hrabrost i žilavost u naše doba. No, kada postoji spremnost usmjeriti svoj život prema takvim snovima, raste i mogućnost njihovog ostvarenja.

Razvoj od nezaštićenosti do kršćanskog mirovnog aktivizma događa se za Lederacha na putu pomirenja. Sukobi su mogućnosti objave. Zbog toga je ophođenje sa sukobom sveti put. Ovo je duhovna jezgra transformacije sukoba. Na kraju knjige *The Journey Toward Reconciliation* (1999.) stoji Lederachova molitva prošnje da nam Bog podari nedužnost sanjanja, mudrost, hrabrost i snagu da krenemo tim putem.

Dr. Arnold Neufeldt-Fast je menonitski teolog. Rođeni Kanađanin živio je jedno vrijeme u Švicarskoj i bio docent za dogmatiku i etiku na Teološkoj viškoj školi Bienenberg u Liestalu. Oženjen je i otac jedne kćeri.

Bibliografija

- Barth, Karl (31985). *Einführung in die evangelische Theologie*. Zürich: Theologischer Verlag.
- Brother Lawrence (1997). *Practising the Presence of God*. Hodder and Stoughton.
- Burkholder, John Richard (1991). "Can we make sense of Mennonite Peace Theology?" in Burkholder, John Richard und Barbara Nelson Gingrich (Hg.) (1991). *Mennonite Peace Theology: A Panorama of Types*. Akron, PA: Mennonite Central Committee Peace Office.
- Burkholder, John Richard (1992). "Mennonite Peace Theology: Reconnaissance and Exploration", *Conrad Grebel Review* 10/3 (Fall 1992):259-276.
- Driedger, Leo und Donald B. Kraybill (1994). *Mennonite Peacemaking: From Quietism to Activism*. Scottdale: Herald Press.
- Durnbaugh, Donald F. (Hg.) (1978). *On Earth Peace: Discussions on War/Peace Issues between Friends, Mennonites, Brethren, and European Churches, 1935-1975*. Elgin,IL: Brethren Press.

- Enns, Fernando (2003). *Friedenskirche in der Ökumene. Mennonitische Wurzeln einer Ethik der Gewaltfreiheit*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Gaarder, Jostein (2001). *Sophies Welt. Roman über die Geschichte der Philosophie*. München: DTV.
- Hauerwas, Stanley (1995). *Selig sind die Friedfertigen*. Neukirchen: Neukirchner Verlag.
- Koontz, Ted (1988). "Mennonites and the State: Preliminary Reflections", in Willard Swartley (Hg.), *Essays on Peace Theology and Witness. IMC Occasional Papers*, Elkhart.
- Kraus, C. Norman (1994). *A Theological Basis for Intervention Ministries*. Mennonite Central Committee Occasional Paper, Number 20.
- Kraybill, Ron (2000). "Reflections on Twenty Years in Peacebuilding", in: C. Sampson und J. P. Lederach (Hg.), *From the Ground Up*. Oxford: Oxford University Press (:30-44).
- Lederach, John Paul (1999). *The Journey Toward Reconciliation*. Scottdale: Herald Press.
- McGrath, Alister (2001). *Christian Spirituality. An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Miller, John (1985). "Schleitheim Pacifism and Modernity", in *Conrad Grebel Review* 3/2 (1985): 155-163.
- Moltmann, Jürgen (1997). *Die Quelle des Lebens. Der Heilige Geist und die Theologie des Lebens*. Gütersloh: Chr. Kaiser.
- Niebuhr, H. Richard (1951). *Christ and Culture*. New York: Harper & Row.
- Rolheiser, Ronald (1999). *The Holy Longing: The Search for a Christian Spirituality*. Garden City, NY: Doubleday.
- Sawatsky, Rodney J. und Scott Holland, Hg. (1993). *The Limits of Perfection. A Conversation with J. Lawrence Burkholder*. Waterloo, ON: Institute of Anabaptist-Mennonite Studies.
- Shenk, Gerald (1999). "Global Conflict" in Carolyn Schrock-Shenk and Lawrence Ressler, eds., *Making Peace with Conflict. Practical Skills for Conflict Transformation*. Scottdale: Herald Press (:188-193.).
- Sider, Ronald (1984). "Gottes Volk versöhnt", in *XI. Mennonitische Weltkonferenz Straßburg, 1984: Hauptansprachen*. Strasbourg: CMM (:35-39).
- Wainwright, Geoffrey (1986). "Types of Spirituality" in C. Jones, G. Wainwright und E. Yarnold (Hg.), *The Study of Spirituality*. Oxford: Oxford University Press (:592-605).
- Weaver, J. Denny (2001a). "Christlicher Glaube als Verkörperung der Gewaltlosigkeit", neobjavljen radni prijevod Brigitte Foth, 19 Seiten.
- Weaver, J. Denny (2001b). *The Nonviolent Atonement*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Yoder, John Howard (2000). "Der Staat im Neuen Testament", in *idem, Nachfolge Christi als Gestalt politischer Verantwortung*. Weisenheim am Berg: Agape Verlag.
- Yoder, John Howard (1964, 2002). *The Christian Witness to the State*. Scottdale: Herald Press.
- Yoder, John Howard (1994). *The Royal Priesthood. Essays Ecclesiological and Ecumenical*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Yoder, John Howard (1983). *Christian Attitudes to War, Peace, and Revolution. A Companion to Bainton*. Elkhart, IN: AMBS Bookstore, 1983.
- Yoder, John Howard (1981). *Die Politik Jesu – der Weg des Kreuzes*. Maxdorf: Agape Verlag.
- Yoder Neufeld, Tom (1992). "Varieties of Contemporary Mennonite Peace Witness: From Passivism to Pacifism, From Nonresistance to Resistance", in *Conrad Grebel Review* 10/3 (Fall 1992): 243-257.

II. dio: Od upravljanja do transformacije sukoba

Uvod: Novi tip sukoba - od međunarodnih do etnopolitičkih sukoba

Dok sam studirao u Njemačkoj u 80-tima, sudjelovao sam na nekim političkim bogoslužjima unutar vojnih kompleksa. Bio je vrhunac hladnog rata i uzajamnog naoružanja velesila. Rakeete srednjeg dometa s nuklearnim bojnim glavama su bile smještene na malim udaljenostima u obje Njemačke. Glavno obilježje NATO-ve strategije mira i sigurnosti je bilo nezaustavljivo naoružanje. Tada važeća doktrina atomskog zastrašivanja, ili MAD(!): "Mutually Assured Destruction", polazila je od pretpostavke: nećemo napasti jedan drugoga kada smo u stanju međusobno se uništiti više puta. Na vrhuncu hladnog rata postojalo je 60000 komada atomskog oružja. U isto su vrijeme velesile dostavljale ideologije, oružje i financijska sredstva, za više stotina naoružanih, kako bi podržali međudržavne sukobe. U crkvenim krugovima se burno raspravljalo o odgovornosti kršćana naočigled jednoj mogućoj nadolazećoj katastrofi. Manjina njemačkih evangeličkih teologa zahtijevala je jednostrano razoružanje u skladu s eshatološkom vizijom proroka Izaije 2 i Miheja 4: "Istopite svoja oružja u plugove!"¹ Većina evangeličkih glasova smatrala je ovakvo jednostrano razoružanje neodgovornim te da ga Biblija niti ne zahtijeva.² U tim godinama pitalo se na svim stranama ne bi li kršćani trebali biti pacifisti. Većina nas je u ovom kontekstu stjecala svoja prva iskustva u crkvenom mirovnom radu.

Ne živimo više u doba hladnog rata. Svijet se u međuvremenu promijenio. Doduše ima još uvijek barem 30000 komada atomskog oružja (*Bulletin of the Atomic Scientists*, veljača 27, 2002.) i ne smanjuje se klub atomskih velesila. Atomsko oružje je nadalje prijetnja za čovječanstvo i cijelu Zemlju. I dalje traju mnogi nasilni sukobi: 2001. godine bilo je 37 takvih sukoba u 30 zemalja (Regehr, 2002.). Dok su ranije međudržavni sukobi bili najveći faktori nestabilnosti globalnog poretka, danas su to unutardržavni sukobi. Svih 37 oružanih sukoba³ u 2001. bili su unutardržavna razračunavanja između konkurirajućih političkih ili etničkih grupa. Tri četvrtine od ukupnog broja sukoba su dugotrajni sukobi, tj. traju duže od 10 godina, teško su razrješivi i duboko ukorijenjeni. Uzroci i predmeti spora ovih sukoba su višestruki, a većina je na složen način pomiješana s etničkom pripadnošću. Kao takve treba ih nazvati etnički ili etnopolitički sukobi (vidi Ropers 1995a i 1995b). Etnički kriteriji su odlučujući za identifikaciju sukobljenih grupa, smišljeno se politiziraju etnička pripadnost ili etnička obilježja od strane dotične elite.⁴ Dok je nekada u vrijeme hladnoga rata "ideologija" bila glavno

¹ Ovdje bi trebalo navesti Jürgen Moltmann, Dorothee Sölle, Hans Walter Wolff između ostalih.

² Npr. Eberhard Jüngel, Wolfhart Pannenberg i Trutz Rendtorff između ostalih.

³ Oliwer Wolleh daje jednu definiciju pojma sukoba (2011.): "O jednom sukobu se može govoriti, kada između dvije ili više strana ... nastupa situacija, u kojoj barem jedna strana percipira suprotnost s obzirom na svoje interese, potrebe ili ciljeve i ima dojam kako je druga strana ograničava pri ostvarenju istih. Tako da ne predstavlja protivnost sama po sebi niti percepcija protivnosti niti sam sukob, već djelovanje u duhu protivnosti." Rat je definiran kao "nasilni masovni sukob s tri obilježja: a) sudjeluju dvije ili više vojski, od toga barem na jednoj strani redovne vladine vojne snage; b) na obje strane postoji minimalna mjera organizacija vojnih jedinica s centralnom upravom; c) oružane operacije događaju se u određenom kontinuitetu". (Debiel/Ropers/Wolleod 1997:349).

⁴ Povećanje broja etničko-politiziranih sukoba zamjećuje se tek nakon završetka hladnog rata. Od kraja 60-tih godina stvaraju se razne umjetne državne tvorevine u procesu dekolonizacije trećeg svijeta, kojima nije uspjelo međusobno pomiriti svoje višeeetničko stanovništvo.

objašnjenje za oružane sukobe, danas su "identitet", "etnička pripadnost" ili "religija" ključne riječi.

Klasični modeli i metode diplomacije te rješavanja sukoba na internacionalnoj razini nisu u stanju odgovoriti na zahtjeve koje pred njih postavljaju sporovi etničkih ili drugih sadržaja vezanih uz identitet. U pravilu se diplomacija koja djeluje na političkoj razini ograničava na rasprave i ravnomjerno zadovoljenje interesa svake strane vodeći se činjeničnim i "razumnim" prijedlozima, kako bi se sukob "usmjeravao" i stanje ponovno dovelo u red. Klasični modeli diplomacije i rješavanja sukoba ostaju svjesno na ovoj činjeničnoj razini. Ali za takav pristup danas nedostaju nekadašnji okviri i njihove pretpostavke. Ispod "činjeničnih" zahtjeva u etno-političkim sukobima je sloj negativnih iskustava koji igra središnju ulogu, on se nalazi dublje i češće je prikriven. Stari modeli rješavanja sukoba ne otvaraju pitanja koja se tiču razine odnosa. A budući da se radi o relativno novom tipu etno-političkog sukoba, istraživanja sukoba i mira još su u potrazi za primjerenim strategijama sprečavanja krize i civilnog rješavanja sukoba. Na ovom sjecištu otvaraju se mogućnosti za novi model transformacije sukoba (usp. Reiber 2002:3.1).

Koncept transformacije sukoba, kako ga je prvo predložio, a kasnije razvijao John Paul Lederach, može se razumjeti iz ovog konteksta. Njegov koncept omogućuje održiv mir u duboko rastrganim društvima. Stalo mu je do nečeg većeg od pothvata koji je sam po sebi već dovoljno težak, da pregovorima uspiju zaustaviti oružane sukobe ili sklopiti mirovni ugovor između neprijateljskih strana. Održivi mir traži, prema Lederachu, da stari neprijatelji ne odlože samo svoje oružje, već da dosegnu duboko prožeto pomirenje koje će trajati (vidi Lederach 1997.). Ovakvim postavljanjem cilja Lederachov model uvodi promjenu paradigme: dok je uobičajeni pristup naglašavao statičku preventivnu diplomaciju i njene prioritete u rješavanju spornih pitanja, Lederach predlaže pristup koji bi postavio u svoje središte obnavljanje i ponovnu izgradnju odnosa. Kako ćemo vidjeti, Lederachov koncept i dalje uključuje "klasične" ili uobičajene aktivnosti osiguravanja mira, ali ih promatramo pod novim svjetlom i provode se s novim smislom i svrhom: radi se sada o preobrazbi društva iz ratnog u mirnodopski sistem. Dok nasilni sukobi razvijaju spiralu promjena koje razaraju odnose, pomirenje traži kako putem pozitivne transformacije stvoriti prostor za izgradnju ili ponovnu izgradnju odnosa. Prihvate li se ovi novi okviri, Lederach tumači u novom svjetlu i mirovne službe Crkava. Treba još sagledati dalekosežnost posljedica.

Od rješavanja sukoba i upravljanja sukoba do transformacije sukoba

Htio bih uvesti model transformacije sukoba⁵ uz pomoć Lederachovih osobnih iskustava i razvoja, kako bih konkretno pokazao u čemu je razlika između rješavanja sukoba/upravljanja sukobom i transformacije sukoba.

⁵ Modeli rješavanja i transformacije sukoba razvijani su u velikom broju između sredine 80-tih i sredine 90-tih godina prije svega u SAD-u (J.P. Lederach, J. Galtung, D. Sandole, L. Kriesberg itd.).

U njemačkom govornom području vodi se ova diskusija prije svega pod nazivom "prevencija sukoba". Usp. Debiel, Fischer, Matthies, i Ropers, *Dejlotovna prevencija kriza* (1999.)

Lederach je sociolog koji se naknadno educirao za vođenje treninga za rješavanje sukoba. Tijekom posljednjih 20 godina surađivao je u mirovnim inicijativama ili treninzima u više od 20 zemalja, između ostalog u Nicaragui, Kolumbiji, Somaliji, Sjevernoj Irskoj, Filipinima te u španjolskoj Baskiji. Za vrijeme njegovih ranijih aktivnosti mirenja i edukacija za Menonitsko središnje vijeće (MCC), u Nicaragui u 80-tim godinama, imao je važnu ulogu u rješavanju sukoba između sandinističke vlasti i Miskito Indijanaca na Istočnoj obali. Prihvatio je taj zadatak sa standardnim alatima modela za rješavanje i upravljanje sukobima koje ovdje želim ukratko opisati.

Raniji programi rješavanja sukoba dolazili su najčešće iz anglosaksonskog područja, pogotovo od strane pokreta za ljudska prava 60-tih godina u Americi. Smatralo se da je glavna zadaća i cilj medijacije "rješavanje sukoba" (conflict resolution). Kažemo li da se trebaju rješavati sukobi, podrazumijevamo da su sukobi nešto nepoželjno, što bi po mogućnosti trebalo ukloniti. Cilj rješavanja sukoba je odsutnost otvorene konfrontacije. Kasnije u 80-tima je rješavanje sukoba zamijenjeno konceptom "upravljanja sukobom". Upravljanje sukobom polazi od pretpostavke da se sukobi ne mogu jednostavno riješiti; imaju svoje vrijeme trajanje i razvijaju se prema određenim obrascima čije su faze predvidljive. Prema ovom konceptu, sukobi mogu biti usmjeravani prema konstruktivnim rješenjima; cilj upravljanja sukobom je ograničiti sukob, otupiti mu oštricu i prigušiti nasilje. U izričito postavljene ciljeve ne ulazi uspostavljanje pravde ili međusobno pomirenje sukobljenih strana, već se radi o reguliranju i usmjeravanju sukoba. Problemi (razina činjenica) se odvajaju od osobe (razina odnosa). Vanjski, neutralni posrednici igraju ključnu ulogu u procesu. Jedan primjer takvog upravljanja sukobom bio bi "pokret za rješavanje alternativnim raspravama" koji se može opisati i pojmom "medijacija kao rješavanje sukoba dobitnik-dobitnik (win-win)". Ova metoda usko ovisi o tehničkim sposobnostima i stručnosti. Razrađeni programi su se izvozili čak i u sukobe u drugim kulturama diljem svijeta.

Dok je radio u Nicaragui, Lederach je najprije trebao shvatiti da je njegova metoda rješavanja sukoba preusko koncipirana (Lederach 2000.). U sjevernoameričkom kontekstu trening je značio obuka za osposobljavanje u komunikaciji i raspravama "licem u lice" ("u četiri oka"). Takav model pretpostavlja da u sukobu sudjeluju relativno ravnopravni partneri, koji dijele zajedničku kulturu i imaju slično obrazovanje. Međutim, to ne odgovara iskustvu u raspravama iz Nicaragua. Kao drugo, ustanovio je da njegov trening u rješavanju sukoba nije dovoljno kontekstualiziran: uz pomoć modela koji je razvijen u sjevernoameričkom kontekstu i navodno je univerzalan, trebao je biti sposoban kao trener naznačiti najvažnije probleme sudionika svojih radionica te također odrediti koja su najbolja rješenja za njih. Kao treće, metoda je bila neumjesna, jer je onima koji su bili uključeni u problem otela moć iz ruku, moć da oni sami oblikuju pitanja, navedu probleme i razvijaju rješenja.

Na temelju ovih iskustava Lederach je započeo razvijati metodu treninga koja ne prenosi samo gotove informacije i metode, već pomaže otkriti domaće resurse.

Lederachove metode treninga

Preskriptivno	Indikativno
←	→
Trening kao transfer	Trening kao stvaralački razvoj
Resurs: primjer i iskustvo trenera	Resurs: vlastita znanja , umijeća i tradicije zajednice
Trening orijentiran na sadržaje (cilj: svladavanje koncepta i tehnike)	Procesno orijentiran trening (participacija u razvoju koncepta)
Osnaživanje (osposobljavanje) kroz stjecanje novih vještina i strategija za savladavanje sukoba	Osnaživanje kroz priznanje i razvoj postojećih vještina i strategija
Edukator je ekspert i uzor	Edukator je katalizator
Kultura kao tehnika	Kultura kao temelj i plodna gredica

Prema: John Paul Lederach, *Preparing for Peace. Conflict Transformation across Cultures*. Syracuse: Syracuse Univ. Press, 1996.(:65)

Tradicionalni preskriptivni model shvaća znanje ili tehniku kao sadržaje koje treba prenijeti. Trening prenosi "know-how", a trener je stručnjak. Taj model ima određenu opravdanost, ali u međukulturalnom radu nailazi brzo na svoje granice. Induktivni model, koji je Lederach razvio, polazi od toga da u lokalnoj zajednici postoje tradicije rješavanja sukoba, čak i ako su eventualno zapostavljene. Ne radi se dakle o prijenosu modela rješenja koji su negdje drugdje izrađeni, već o traženju modela koji su prikladni za konkretnu zajednicu. Rješenja moraju nastajati na licu mjesta i ljudi ih moraju pronaći, željeti i primijeniti (vidi Gerber:28).

Što se uči? Prvo, rješavanje sukoba počinje kontekstom, a ne metodama. Teorija mora biti kontekstualizirana: mora se prvo *pitati*, kako se sukob razumije i doživljava u tom kontekstu, naučiti razumjeti kako je sukob ukorijenjen u društvenim stvarnostima konteksta.

Drugo, kultura nije smetnja za rješavanje sukoba koju bi trebalo ukloniti metodama upravljanja sukobom. Kultura je tlo u kojem mehanizmi obrade sukoba počinju klijati i puštati korijenje. Ne radi se o tome da na fini način prilagodimo model kulturi; već treba razvijati neophodna osjetila, naočale pomoću kojih možemo prepoznati resurse koji stoje na raspolaganju za konstruktivan rad, za mir i pomirenje unutar jedne kulture i unutar konteksta.

Treće, trening je proces osposobljenja, stjecanja moći (empowerment) ili izgradnje već postojećih sposobnosti. Kada su treneri za medijaciju "doslovno preplavili" bivšu Jugoslaviju, piše Hansuli Gerber, tadašnji direktor Menonitskog središnjeg odbora (MCC) za Europu, svi su smatrali da bi tamošnji stanovnici morali jednostavno naučiti kako se treba nositi sa sukobom. "Ljudima su predstavljene lijepe teorije i mudre sheme, a oni su bili željni učenja i očajnički su tražili mogućnosti kako se nositi sa sukobima koji su bili duboki poput ponora, koji su ih rastrgali iznutra i kao zajednicu. Nakon nekog vremena gladnog uzimanja i bezuspješnog isprobavanja novo

naučenih metoda, spoznali su s razočaranjem kako nove metode zapravo ne funkcioniraju." (Gerber:31). Tamo gdje se trening shvaća kao proces traženja, trener ne dolazi s gotovim mišljenjem što se mora promijeniti, već se proces transformacije razvija iz konteksta i nadasve s osobama koje su uključene te u skladu s njihovim kulturama. Hansuli Gerber piše: "Pedagoška oštrina ovog pristupa leži u tome da se ne oslanja na etičke apele, nego se uzdaje u to da je temelj mira u osnovi već stvoren: novo stvorenje je moguće." (:27).

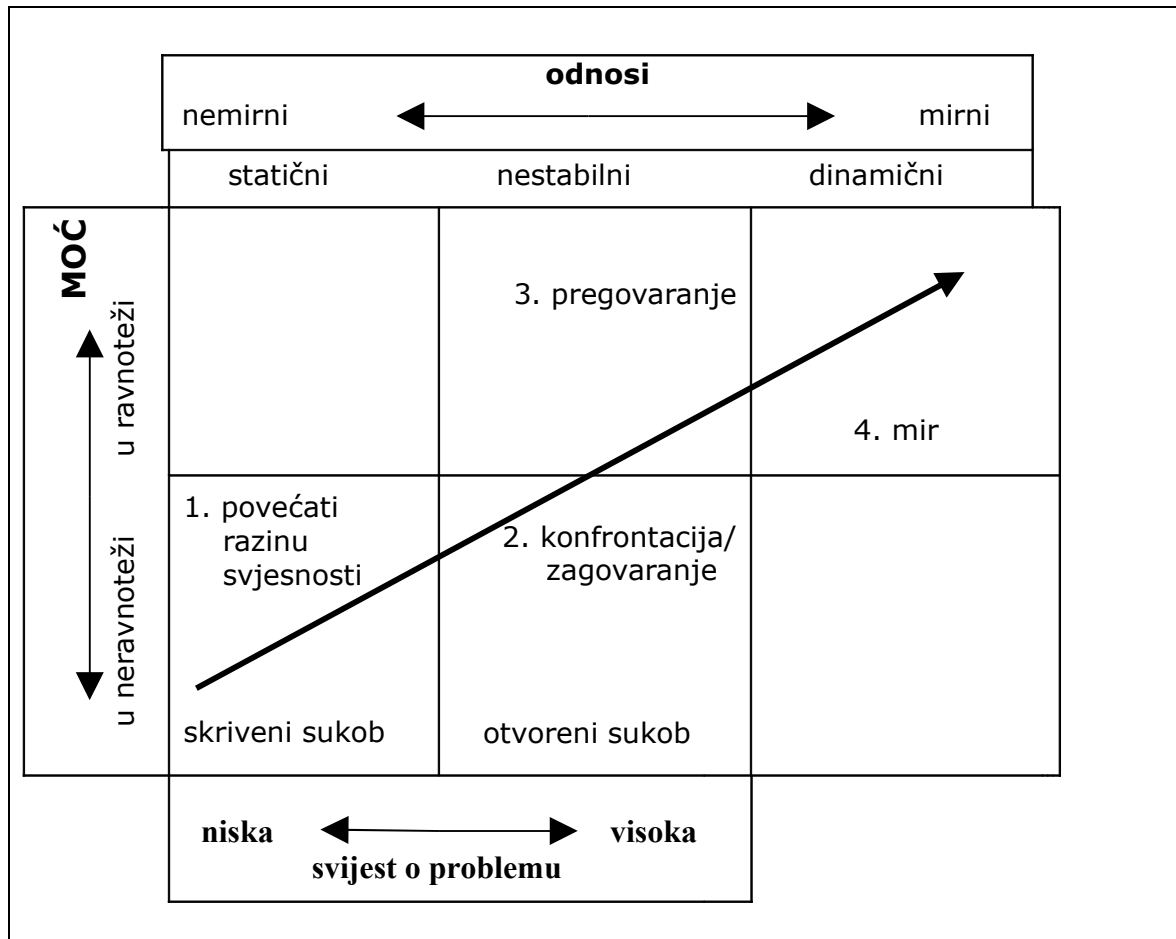
Četvrto, sukobi su višeslojni i kompleksni s obzirom na svoje trajanje. U dugotrajnim naoružanim sukobima postoji miješanje mnogih sudionika, na puno razina koje su aktivne istovremeno. Lederach je zabilježio da je još tada u Nicaragui redovito koristio pojam "upravljanje sukobom". Riječ "upravljanje" daje dojam da imamo kontrolu nad situacijom, da smo u stanju usmjeravati odluke i aktivnosti. Zapravo je bilo tako da su samo trčali za sukobima koji su nastajali; upravljanja sukobom nije bilo ni u tragovima. Lederachov tim u Nicaragui nije se našao u prilici planirati ili predvidjeti razvoj događaja i način kako će stanovništvo percipirati sukob, jer se njihova percepcija stalno mijenjala (Lederach 2000:49f). Kako nisu bili u stanju bilo kako upravljati procesom, pritisnuti nuždom našli su se ovisni o širokoj mreži odnosa. Bili su prisiljeni ući u proces rada na sukobu i pomirenju pomoću koncepta složene mrežne povezanosti.

Lederach je ovaj temeljni uvid u 90-tim godinama teoretski dalje razvijao na osnovu svojih praktičnih djelatnosti. Za razvoj njegovog modela transformacije sukoba bio je važan rad Adama Curlea (1971.). Curle predlaže da se zabilježe promjene od nemirnih prema mirnim odnosima u tablici koja uspoređuje moć i svijest proturječnih interesa te potreba. Tablica pomaže prikazati gdje se trenutno nalazimo u sukobu i predlaže odgovarajuće aktivnosti koje služe izgradnji mira na svakoj razini. Tri su osnovne aktivnosti: povećanje razine svjesnosti, zagovaranje (advocacy) i medijacija (usp. Lederach 1996:12ff).

Transformacija sukoba – promatrana dugoročno

Podizanje svjesnosti (1) je prema Adamu Curleu potrebno kada je sukob skriven, odnosno kada ljudi nisu svjesni nejednakosti i nepravdi. Ovaj dio mirovnog rada ima za cilj povisiti stupanj svjesnosti o neravnopravnim odnosima i otvoriti pitanja ravnopravnosti kako je vide oni koji na svojoj koži trpe nepravdu.

Zagovaranje (advocacy) i podrška (2) u sukobljavanju: kada postoji povećana svjesnost za pitanja, potrebe i interese, počinje se zahtijevati promjena. Takvi se zahtjevi rijetko kada odmah ispune; najčešće niti oni koji bi od promjena profitirali nemaju za njih sluha i ne uzimaju ih ozbiljno. U tom kontekstu, zagovor i podrška su kritični za one koji rade za promjene. Cilj je njihovog rada ravnoteža moći u kojoj pojačavaju glas nemoćnih i ukazuju na međuovisnost. Ovo se događa kroz sukobljavanje koje može biti nenasilno. Primjer za to bi bio rad timova kršćanskih mirotvoraca (Christian Peacemaker Team – CPT).

Prilagođeno prema: Adam Curle, *Making Peace* (1971), u John Paul Lederach, *Preparing for Peace. Conflict Transformation across Cultures*. Syracuse: Syracuse Univ. Press, 1996 (13).

Kada je uspješno, sukobljavanje povećava svijest o međuovisnosti i pregovore čini mogućima. U ovom kontekstu se rađa potreba za medijacijom. Gdje se pregovara, polazi se od toga da obje strane imaju pravo postojati te da obje strane moraju surađivati kako bi postigli ciljeve koje su sebi zadale. Uspješno pregovaranje i medijacija vode prestrukturiranju odnosa.

Ovdje imamo paradigmu kako promatrati sukobe s obzirom na sav njihov razvoj sve do miroljubivih odnosa: nudi se vizija prema kojoj se naš rad može kretati i veliki broj aktivnosti kojima se sukob može dovesti do tog cilja.

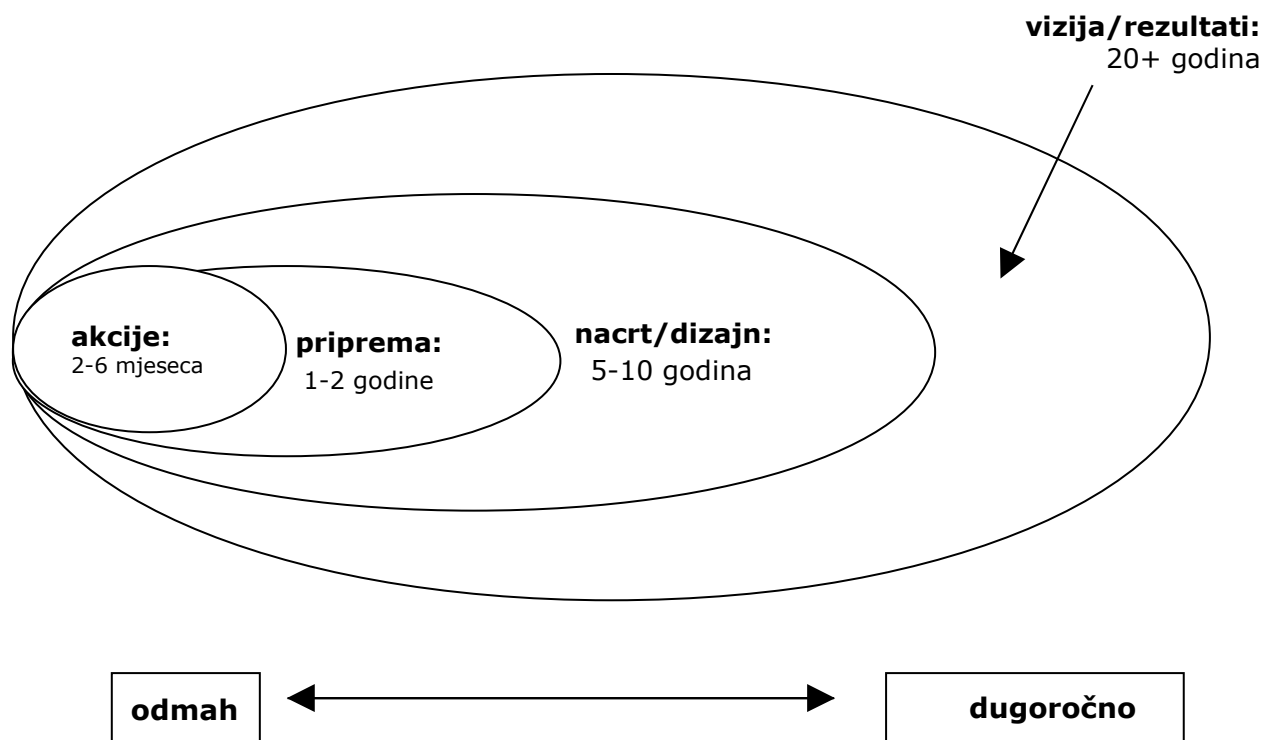
Snaga modela A. Curlea, koji je Lederach modificirao, može se pokazati na primjeru svađe između medijatora i nenasilnih mirovnih aktivista. Nenasilni aktivisti (advocates) poistovjećuju se s potlačenima i javno pokazuju nepravdu njihovog položaja, s ciljem pojačavanja sukoba s tlačiteljem. A medijacija pokušava (grubo rečeno), svesti na minimum sukobljavanje pa tako i sam sukob, s ciljem da se strane međusobno priznaju. Aktivisti kritiziraju kako medijacija u kontekstu neravnoteže moći jednostavno zaobilazi problem strukturalne nepravde i tako izbjegava sržni problem.

Zbog toga su nenasilnim aktivistima draži konfrontativni pristupi. Medijatori kritiziraju da aktivisti ne razumiju ili ne žele naučiti proces medijacije te da nisu spremni raditi s različitim perspektivama. I više od toga: aktiviste prati

nezgodan imidž da sami sebe smatraju pravednicima. Lederachov koncept transformacije ipak pokazuje da je ova polarizacija neproduktivna i nevrijedna. Kao prvo, sukobi prolaze kroz različite faze, i svakoj je fazi potreban poseban pristup. Postoji vrijeme za nenasilne aktiviste; postoji vrijeme i za medijatore. Obje metode imaju za cilj pravednost i preuređenje odnosa. Kada se debata smjesti u kontekst transformacije, vidi se kako su obje metode bitne za cilj koji je pravednost i mir (vidi npr. Lederach 1989.). Lederachovski "proces transformacije" uključuje cjelokupni proces nastajanja, eskalacije, deeskalacije i mirne obrade sukoba. Sukob se shvaća dinamički, ne statički.

Sa Curleovim modelom malo je rečeno o zadnjoj fazi. Još nije osmišljen plan gradnje mira za dugoročne promjene odnosa sukobljenih strana. Na to cilja model koji uklapa neposredne potrebne faze poslije sukoba u dugoročni vremenski okvir (vidi Lederach 1998:179f).

Lederachov vremenski okvir za mirovni konsolidacijski rad

Iz: John Paul Lederach, "Remember and Change", u r. Herr & J. Zimmermann (izd.), *Transforming Violence*. Scottsdale:Herald Press, 1998 (:180).

Ovim modelom Lederach želi pokazati da je različitim izgradnjama mira potrebna različita mjera vremenskih jedinica te da jedinice moraju biti povezane i ne smiju biti izolirane jedna od druge.

Neposredno upravljanje krizom je u Lederachovom modelu povezanosti predstavljeno riječju "akcije". Odnosi se na našu potrebu da reagiramo na situaciju koja je novonastala, koja bi mogla ugroziti mirovni proces. U Bosni, Somaliji ili Ruandi često se koristio pojam upravljanje krizom; bili su nužni krizni pregovori ili medijacije. Vremenski okvir za takve mjere je kratak, možda par mjeseci. Svi se pitaju, što je neposredno nužno kako bi se

mirovni proces održao na životu. Ali problem je da se takav oblik krize nikada ne uhvati. U mnogim poslijekonfliktnim situacijama sudionici i dalje žive u stalnoj krizi (Lederach 1998:179).

Sljedeću vremensku jedinicu i aktivnosti u postkonfliktnoj fazi Lederach naziva "pripremanje". Treba vidjeti i iza krize. Ova nužnost u radu na učvršćenju mira vodi tome da se poduzmu pripreme, da se osposobe ljudi kako bi mogli bolje reagirati i djelovati. Ovakav trening treba dulje vremenske jedinice nego mjere upravljanja krizom.

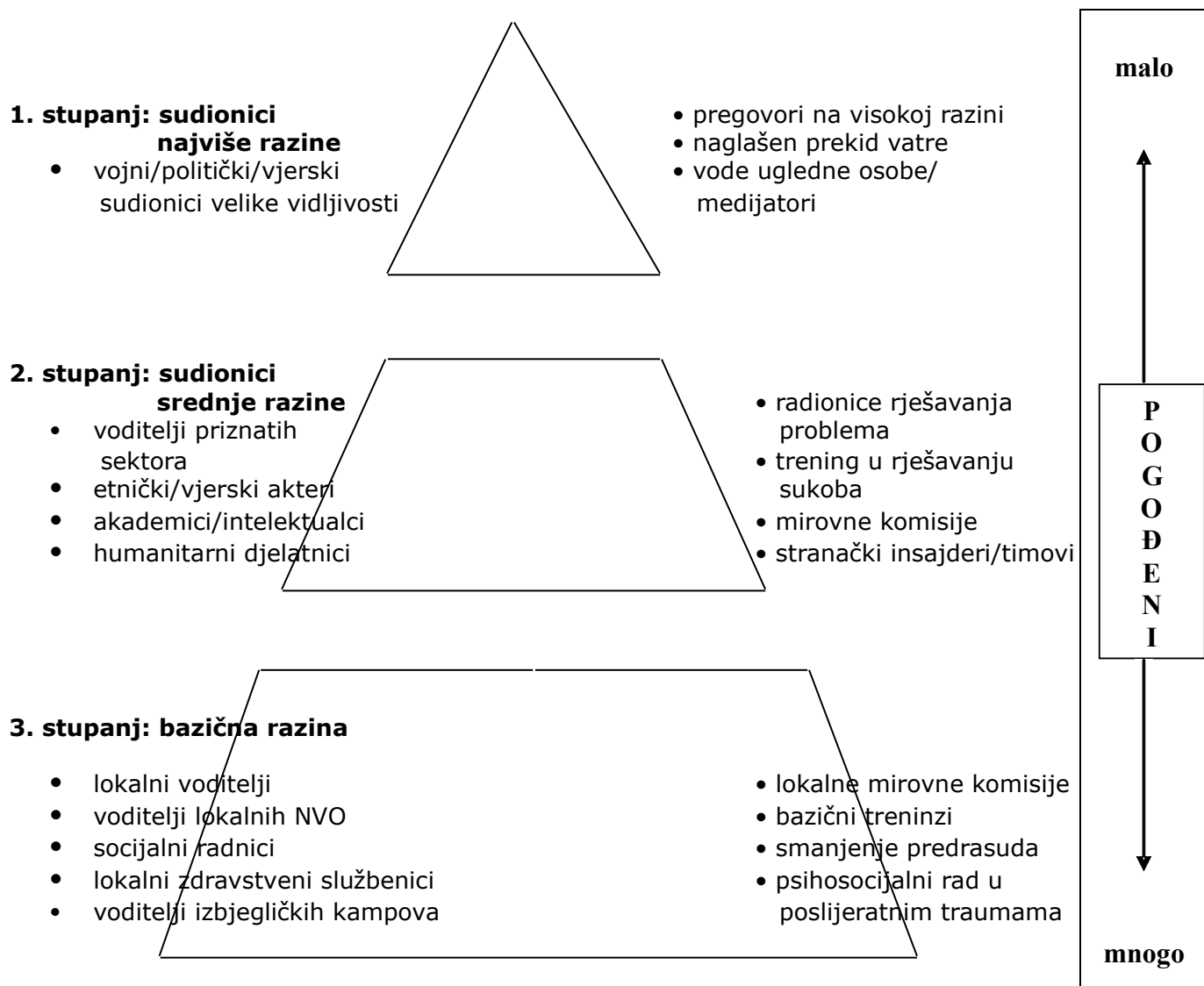
Dugoročna vizija promjene – kako treba izgledati sadašnje zadano stanje za 20 i više godina? – nudi orijentaciju, neophodnu za postepene korake. Želja za promjenom uključuje i strukturalnu i društvenu promjenu. Na primjer, kako bi se trebali učvrstiti politički, ekonomski i društveni sustavi budućeg mirovnog vremena? Kako se ljudi ponašaju jedni prema drugima? Kako se mogu opisati njihovi odnosi? Potrebni su ljudi koji mogu održati budnom viziju o onome što bi moglo biti i što bi trebalo biti. Pri tome teškoću predstavlja činjenica da se radi o procesima promjena koje se odvijaju kroz generacije. Ako ne znamo kamo želimo ići, teško je tamo i doći. Trebamo stvoriti prostor u kojem je moguće sanjati i artikulirati vizije (Lederach 1998:179;181).

Plan izgradnje mira ili za društvenu promjenu odnosno transformaciju je poput mosta koji treba pokazati put od neposrednih mjera i kratkoročnih priprema do dugoročnih ciljeva. Aspekt dizajna tjera nas da razmišljamo u desetljećima i kroz generacije – što je nužno za rad na učvršćivanju mira. Također se postavlja pitanje, jesu li međusobno povezane naše aktivnosti u upravljanju krizom sa željenim društvenim primjenama? Koje konkretne korake moramo učiniti u prvih deset godina kako bismo iz postojeće situacije došli do željene, promijenjene nove situacije?

Lederachov model nam objašnjava kako je potrebno različito vremensko razdoblje za različite mjere u izgradnji mira i kako oni nisu izolirani jedni od drugih. Model povezanosti nudi naočale koje su nam neophodne za kritičku analizu cijelog sustava mirovnog rada. Tako se ovim modelom može lako pokazati zašto mirovni rad ne smije iscrpiti svu svoju snagu i sva sredstva za neposredne zadatke (upravljanje krizom). Ne smije samo jednostavno reagirati; mjere se moraju uklopiti u dugoročni plan društvene promjene. Prije svega je važno razvijati sposobnost kako promatrati kratkoročne akcije u sklopu šire konteksta, dužih razvojnih programa.

Možda je najvažniji aspekt Lederachovog modela transformacije sukoba njegov model "Peace constituencies" koji se u njemačkoj literaturi prevodi s "Friedensallianzen", mirovni savezi (usp. osobito Fischer 2001.). Mirovni savezi žele povezati sve osobe i institucije koje rade protiv kulture nasilja i za promociju mira te mogu u izgradnji mira dati svoj doprinos koji nadilazi granice vlastite grupe (vidi posebno Lederach 1998:183 sl; 1997:41 sl). Pod mirovnim savezima Lederach razumije konkretno umrežavanje domaćih mirovnih snaga sa svih društvenih razina koje sudjeluju u izgradnji mehanizama za mirovnu obradu sukoba. Lederach nudi model piramide koji opisuje različite grupe dotičnog stanovništva te kako se u njihovim međusobnim odnosima može učvršćivati mir.

Mirovni savezi – Lederachova piramida dionika i uvršćenja mira

Iz: John Paul Lederach, "Remember and Change", u R. Herr & J.Zimmermann (izd.) *Transforming Violence*, Scolttdale; Herald Press, 1998. (:184).

U fazi neposredno nakon sukoba rad na učvršćenju mira tradicionalno pokreću prije hijerarhijski nego li organski procesi. Na tom se stupnju dešavaju klasična diplomatska posredovanja na višoj državnoj razini, službeni susreti za pregovaračkim stolom koje vodi mali broj visoko pozicioniranih vojnih ili političkih vođa. Ulaže se mnogo energije u aktivnosti političke te vojne elite i svi očekuju mnogo od njih, posebno bazična razina društva (grassroot razina): identitet, žrtve, godine borbe se za pregovaračkim stolom ili priznaju kao časna djela ili obezvrijede. Ali ti pregovori nikako ne mogu ispuniti sve što se od njih očekuje. To je slabost hijerarhijskog modela. U najgorim slučajevima dionici na vrhu manipuliraju kontekstom kako bi se osobno obogatili i tako ugrožavaju dugoročni mir. K tomu se u takvim pregovorima stanovništvo možda osjeća razvlašteno, ako ne vidi kako stvarno može pristupiti mirovnom procesu, u njemu sudjelovati te nositi odgovornost za mir. Ako na toj razini nastupi osjećaj nemoći, mir postignut pregovorima se lako izgubi.

Upravo u unutardržavnim sukobima se vidi koliko su nedovoljne državne aktivnosti za učvršćivanje mira; u etnopolitičkim sukobima se mora odmah raditi istovremeno na više razina društva kako bi se odgovorilo kapacitetima i potrebama svih koji su u bazi pogođeni sukobom. Zbog toga treba razmotriti različite stupnjeve i aktivnosti rada na utvrđivanju mira, koji su nužni za dugoročni mirovni proces i smisleno ih povezuju jedne s drugima. Iz tog razloga Lederach poziva na razvoj "organskog" ili "cjelovitog" umjesto hijerarhijskog pristupa mirovnoj politici (1998:185); želi umrežavanje aktivnosti i dionika poprijeko kroz različite razine, aktivnosti i vremenske cjeline procesa učvršćivanja mira. Orijentacija i pretpostavke njegovog modela su systemske; nijedan pojedini dio ne određuje proces promjene u cjelini, ali promjene u jednom dijelu sistema mogu utjecati na cjelinu. Za mir je potrebna infrastruktura, posebno na srednjoj i bazičnoj (grassroot) razini. Važna pretpostavka za promicanje organske perspektive politike učvršćenja mira je sudjelovanje: širokom sloju stanovništva treba ponuditi stvarne mogućnosti participacije, sudjelovanja i suodgovornosti kako bi mirovni proces postao njihova stvar.

Cilj je tako angažirati i inspirirati veliku većinu stanovništva, da djeluju iz vlastite odgovornosti umjesto da se prepuste procesu koji je prečesto tako daleko od njih, pun klopki i nije u stanju ispuniti njihove stvarne potrebe. Tako se polaže temelj na kojem će se moći graditi kuća mira (vidi Lederach 2000.). Sagradit će se konstrukcija koja će na kraju nositi krov. Tako nastaje povezujući učinak koji okuplja ljude i procese te ih drži zajedno. Uspješni rad i politiku za učvršćivanje mira treba promatrati kao otvoren i pristupačan sustav koji počiva na širokoj osnovi umjesto na tankom sloju službenih pregovaračkih razgovora (vidi Lederach 1998.).

Lederach u svom radu posebno naglašava mirovnopolitički utjecaj srednje vodeće razine. To su vodeće osobe na nacionalnoj razini koje imaju legitimitet izvan vojne i političke vlasti te su poznati i cijenjeni u određenim područjima kao što je religija, obrazovanje, umjetnost, zdravstvo i poljoprivreda. Ova grupa je brojčano također samo manjina unutar cjelokupnog stanovništva, ali navedeni pojedinci uživaju često dobre veze prema gore, dakle prema razini državnog vodstva kao i prema dolje, na bazičnoj (grassroot) razini, kao i prema ličnostima s drugih strana. Ovi ljudi gotovo uvijek imaju veću slobodu djelovanja nego li njihovo političko vodstvo te su brže spremni tumačiti sukob kao zajednički problem. Stoga ih treba posebno podržavati i međusobno povezati jer su dobri multiplikatori za mirovne procese.

Ovaj pristup nudi nov koncept koji jasno u drugi plan stavlja intervenciju treće strane u sukob. Umjesto toga središnju ulogu igraju lokalni dionici, njihove sposobnosti, potrebe i njihov utjecaj. Budući da se radi o pokretanju internih, za određenu zemlju specifičnih procesa rješavanja sukoba, "pristrani insajderi" ili domaći posrednici koji dobro poznaju navike ili linije sukoba u zemlji često mogu igrati puno utjecajnije ulogu kao posrednici nego li to mogu "autsajderi" (usp. Lederachovo vlastito iskustvo u Nikaragvi i Somaliji /Lederach 2000./; drugi primjeri pristranih "insajdera" bili bi biskup Desmond Tutu, Južna Afrika; nadbiskup Quezada Torunu, Guatemala i sl.)

Inozemne treće strane u ovom modelu imaju ulogu na tragu tradicije solidarnosti i pomirenja koja želi podržavati ljude u nevolji i jačati mirovne mogućnosti posebno na srednjoj razini. S obzirom na strukture rata, nasilja i moći ovaj rad neće stvoriti brza čuda – ali zbog toga nije suvišan. Martina Fischer, iz istraživačkog centra Berghof za konstruktivnu obradu sukoba opisuje ovako konkretne mogućnosti inozemnih dionika u ovom modelu:

"Oni mogu, na primjer, ponuditi moguće interne razmjene i umrežavanja domaćim mirovnjacima, dati priliku za promišljanje svog rada i dugoročne strategije, savjetovati ih u razvoju organizacije, podržavati u traženju resursa, proslijediti ponude za stručno usavršavanje i upoznati ih s konceptima obrade sukoba iz drugih kriznih područja." ⁶

Općenito rečeno, vanjski dionici moraju prepoznati i poticati postojeći mirovni potencijal u dotičnom društvu kako bi pokrenuli dugoročni mirovni proces te ga podržavali.

Što je dakle cilj ovog modela? U središtu transformacije sukoba stoji koncept "mirovnog saveza". On opisuje razgranatu mrežu društvenih i političkih dionika koji su usmjereni prema miru, koji se zalažu aktivno i dugoročno za civilno rješavanje sukoba i prevenciju nasilja unutar dotičnog, sukobom pogođenog društva. Njima se osim toga dodaju izvanjski dionici i institucije koji podržavaju domaće snage u njihovom mirovnom naporu. Koncept mirovnog saveza opisuje "kompleksnu javnu i privatnu mrežu partnerstva", koja treba postati protuteža etnopolitičkom ili religijski rascjepkanom društvu i ratnom savezu.⁷ Načelno, mreža nudi strukturu poticanja mira te želi transformirati ratni sistem u mirovni.

"Za ratni sustav su karakteristični duboko podvojeni, neprijateljski i nasilni odnosi, dok su pravedni uzajamni odnosi obilježje mirovne strukture. Oni su u stanju pronaći nenasilne mehanizme, kako izraziti sukob i s njim se ophoditi. ... Takva infrastruktura se sastoji od mreže ljudi, njihovih odnosa i aktivnosti i društvenih mehanizama, koji na dugi rok omogućuju željenu preobrazbu....Takva infrastruktura se mora opravdati u uvjetima sukoba. Mora se kreativno razvijati iz kulture i konteksta, a da im ne robuje." (Lederach 1997:84)

Najnovija povijest mirovnih sporazuma pokazuje da su vrlo male šanse dugoročnog mira s postojećim metodama rješavanja sukoba koje su orijentirane na sporazume (kao što je gore spomenuto, od 37 suvremenih sukoba tri četvrtine traju više od 10 godina unatoč mnogim mirovnim sporazumima ili pokušajima sporazuma; v. Lederach 2000.). Sažeta usporedba između rješavanja sukoba koje se usredotočuje na sklapanje sporazuma i Lederachovog prijedloga koji je usmjeren na transformaciju jasno govori koje je veličine promjena paradigme.

⁶ Za kratku kritičku refleksiju iskustava s podrškom mirovnih saveza u devedesetim godinama u zemljama s oružanim sukobima vidi Paffenholz (2001.)

⁷ "U uskom odnosu s ovim stoji koncept "ratnog saveza", koji obuhvaća sve društvene i državne snage koje sudjeluju aktivno u nasilnom sukobu ili se općenito smatraju profiterima cijelog razvoja (politički ili privredno)." (Wolleh 2001.)

Usporedba: obrada sukoba koja se orijentira na sporazume i transformaciju

	usmjereno na sporazume	usmjereno na transformaciju
Uključeni dionici	službeni predstavnici strana	sve razine društva (politička/ u sukobu vojna vodstva; grassroot razina)
posredujući dionici	vanjska treća osoba (predstavnik države ili međunarodne organizacije)	"insajderi" imaju glavnu ulogu u posredovanju; vanjske treće strane imaju ograničenu ulogu (podržati; stvaranje prostora; dugoročne podrške, itd.)
tehnika	pregovori s posredovanjem	mirovne alijanse i korištenje tradicionalnih mreža i mehanizama rješavanja sukoba; trening za rješavanje sukoba
vremenski trenutak	kasna faza eskalacije, "zrelost" sukoba	u svim fazama sukoba
cilj	rješenje problema na razini činjenica, upravljanje krizom	poboljšanje odnosa (pomirenje) između strana u sukobu i rješenje problema na razini činjenica

Usp. Reiber 2002.:3.1

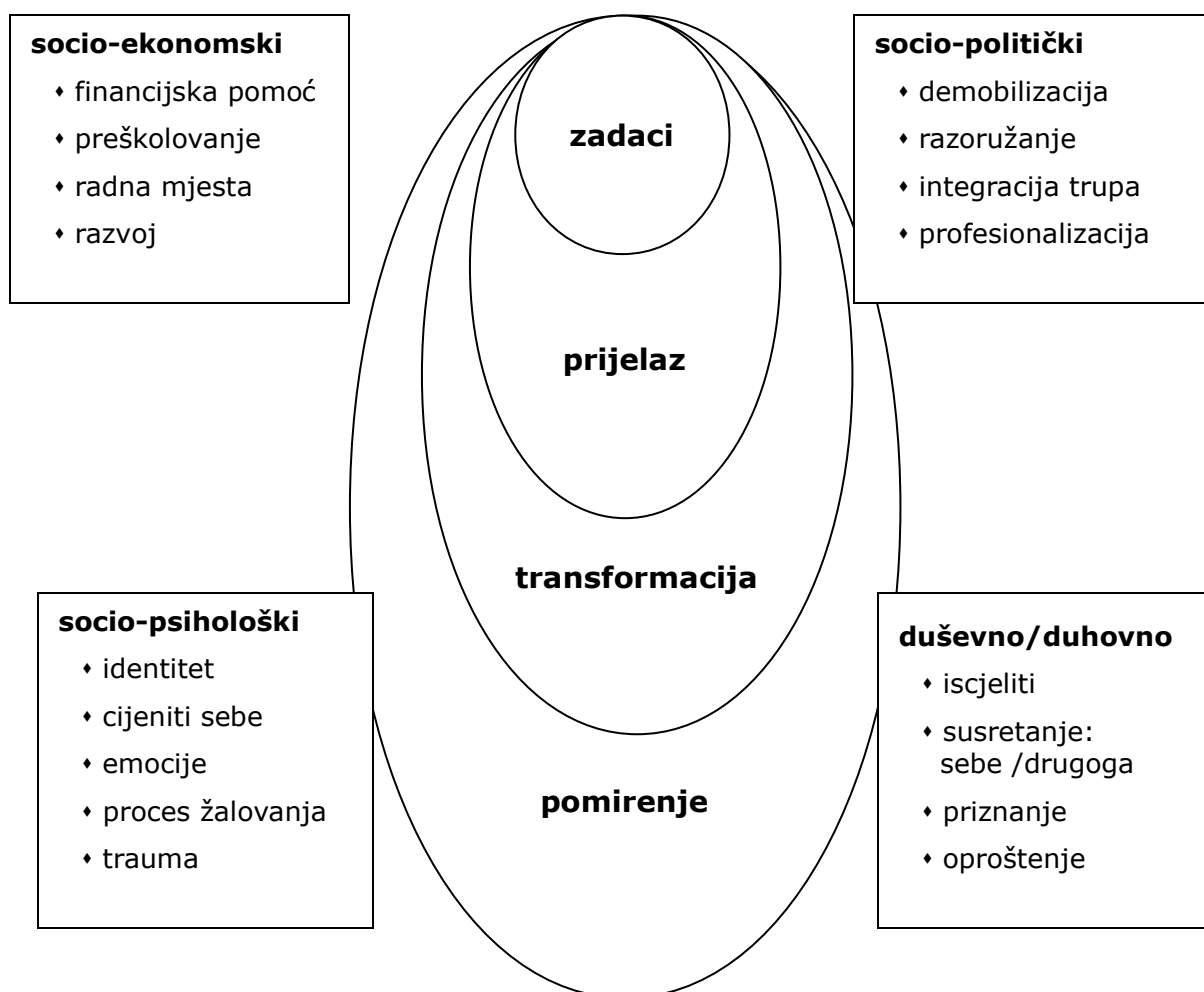
Rješavanje sukoba koje je usmjereno na postizanje sporazuma polazi od pretpostavke da se sukobi trebaju razumjeti statično te ih se može usmjeravati i njima upravljati. Dok transformacija sukobauključuje sve razine dotičnog društva i prepoznaje dugoročne zadatke, rješavanje sukoba koje je usmjereno na postizanje sporazuma usredotočuje se na pregovaranje između službenih predstavnika strana u sukobu uz pomoć vanjskih stručnjaka. Za ovaj pristup središnji je koncept "zrelosti". Polazi od toga da rješavanje sukoba ima izgleda za uspjeh tek kada je nastupio trenutak zrelosti, odnosno kada strane u sukobu dođu u pat poziciju u kojoj ne bi mogle podnijeti daljnju eskalaciju sukoba. Cilj rješavanja sukoba, koje je usmjereno na postizanje sporazuma, ostvaruje se na razini činjenične obrade razlika i upravljanja sukobom.

S rješavanjem sukoba koje je usmjereno na transformaciju u središte se pomiče ponovno uspostavljanje i obnavljanje odnosa. Polazi od toga da sukobi imaju svoju vlastitu dinamiku i da su obilježeni stalnom promjenom. Jedan od najvažnijih Lederachovih uvida iz rada u Srednjoj Americi glasi da ne postoji trenutak "zrelosti" za pomirenje koji bi se mogao bilo kako prepoznati ili uspostaviti nekim objektivnim kriterijima. "Zrelost" je imati što više funkcija odnosa (Lederach 2000:50). Zato je obrada sukoba, koja je usmjerena na transformaciju, svjesno usredotočena na odnose i pokušava pri tom ne izgubiti iz vida veliki horizont preobrazbe društva i pomirenje. Polazište je u pretpostavci da su korijeni sukoba u odnosu između suparničkih strana i da se radi o subjektivnim problemima. Upravo u

unutardržavnim sukobima su sukobljene strane često u neposrednoj blizini; često vlada neprijateljstvo između susjeda zbog traumatskih iskustava nasilja. Susret i izmirenje su neophodni na svim društvenim razinama kako bi se strane u sukobu srele kao ljudi te razgradile svoje predrasude i stereotipe. Kako bi se omogućilo izmirenje, piše Lederach, ljudi moraju imati mogućnost tematizirati patnju koju su iskusili (Lederach 1977:26). Samo ako rastu razumijevanje i povjerenje, problemi se mogu rješavati suradnički i dugoročno. Zato obrada sukoba mora uzeti u obzir različite dimenzije, emocionalne, sociopsihološke i one koje proizlaze iz različite percepcije sukoba, kako bi rješenje bilo trajno (Lederach 1997:26 sl; vidi i shematski prikaz dolje).

Snagu Lederachove paradigme predstavlja njena sposobnost da i dalje ostavlja dovoljno neophodnog prostora tradicionalnim ili klasičnim aktivnostima osiguravanja mira, premda ipak s izmijenjenim smislom i svrhom: transformacije društva od ratnog prema mirovnom sustavu. U zadnjoj sažetoj shemi Lederach pokazuje kako u širok proces transformacije odnosa i pomirenja treba uklopiti političke i privredne zadatke u prijelazu jedne postkonfliktne faze – kao što su demobilizacija, razoružanje i reintegracija (preškoloavanje) vojnika u civilno društvo (Lederach 1998:186 sl).

Lederachova mreža pomirenja

Iz: John Paul Lederach, "Remember and Change", u R. Herr & J.Zimmermann (izd.), *Transforming Violence*. Scottsdale:Herald Press, 1998 (:187).

Kritičke "naočale" ovog sveobuhvatnog modela također pokazuju kako mirovni rad nakon sukoba brzo teži tome da se usredotoči samo na zadatke političkog prijelaza. Lederach ipak dokazuje, kao što sam upravo gore naveo, kako mirovni rad nakon sukoba ima sveobuhvatnije sociopsihološke aspekte te da također postoji duhovna dimenzija pomirenja. "Duhovni" vid se odnosi na traženje koje nadilazi političke, ekonomske ili psihološke aspekte. Pod tim kutom gledanja Lederach nije u Nikaragvi vidio samo demobilizirane vojnike koje treba razoružati i preškoloovati; oni su bili ne samo osobe s određenim psihičkim potrebama, već i ljudi koji se nalaze na putu obnove i izlječenja. Na putu od sukoba do pomirenja je neizbježno susresti se sa samim sobom i s drugima – a sa stanovišta vjere, trebalo bi dodati – i susresti se s Bogom. Cilj tog puta je pomirenje i izlječenje.

"Izlječenje se može naći u stalnom pokretu između mene i drugih, ili na mnogo mjesta između mene samog (što sam učinio) i nekadašnjeg neprijatelja (što su mi oni sve učinili). Taj put traži spremnost priznati istinu i boli zbog nepravde koju spoznajem, kao i otvorenost ponuditi oprost i primiti ga sam, dakle otvorenost za započinjanje novog odnosa." (1998;188)

Društvo koje traži ozdravljenje ne može izbjeći ova pitanja na putu do izlječenja. Vanjski dionici u tom procesu nužno igraju sporednu ulogu. Marginalci, nevladine organizacije, Crkve, mogu igrati bitnu podržavajuću ulogu tako da nude sigurnu pozornicu za susret i razgovor koji će dugoročno podržavati i pratiti. Cilj pomirenja je naći društveni prostor koji omogućava ljudima i društvima prihvatiti svoju prošlost i žalovati zbog svojih gubitaka; prostor u kojem će biti priznata njihova iskustva boli i u kojem mogu priznati vlastite zločine kako bi se mogli korak po korak obnavljati rastrgani odnosi (usp. Lederach 1998:189).

Što je dakle transformacija sukoba? Transformacija je pojam koji opisuje i koji daje osnovu. S jedne strane "transformacija" opisuje dinamiku i proces današnjih sukoba. S druge strane ona daje osnovu za sveobuhvatnu svrhu koju slijedi mirovni rad kao i sredstva za mirovnu transformaciju društva (Lederach 1995:18). U transformaciji sukoba i pomirenju prekida se nešto neželjeno, odnosno nasilan sukob, a zasniva se i gradi nešto poželjno. Po Lederachu radi se o promjeni i novoj konstrukciji (2000:55). Budući da su konflikti procesi koji se sastoje od više faza, učvršćivanje mira je stalni proces uloga, funkcija i aktivnosti koje se nalaze u odnosu uzajamne ovisnosti. Lederach argumentira da svi dijelovi dotičnog društva imaju jednu od uloga u radu na učvršćivanju mira. U središtu stoje odnosi. Pomirenje pokušava stvoriti prostor u kojem će se odnosi moći graditi ili obnavljati zahvaljujući konstruktivnoj transformaciji. Proces nije samo usmjeren na cilj i proces već želi transformirati strukturalne razloge sukoba (Lederach 1997.). U tom smislu koncept transformacije sukoba u usporedbi s drugima, a posebno s rješavanjem sukoba koje je usmjereno na potpisivanje sporazuma, u svojoj ambiciji ide najdalje. Transformacija sukoba želi učvrstiti mir; konačno za Lederacha je učvršćenje mira "sveobuhvatni pojam koji obuhvaća, proizvodi i održava svu paletu procesa, metoda i faza koji su nužni za transformaciju sukoba do održivih, miroljubivih odnosa" (Lederach 1997.). Radi se o konstrukciji vizije i zacrtavanju plana koji vodi konstrukciju. Oboje treba biti izgrađeno oruđem i materijalima koji dolaze iz

stvarnosti te odnosa koje poznaju i svakodnevno doživljavaju ljudi pogođeni sukobom. Ukratko, kuća mira se gradi odozdo prema gore ("from the bottom up"; Lederach 2000.).

Sažete teze

1. Moramo reagirati na krizne situacije, ali nas ne smije progoniti mentalitet krize. Za transformaciju sukoba moramo razviti sposobnost razmišljanja u desetljećima (Lederach). Pitanje: što znači uspjeh kada se razmišlja u desetljećima?
2. Trebamo stvoriti prostor za dugoročne vizije, ali se ne smijemo izolirati od praktičnih koraka koji viziju ukorjenjuju u stvarnost svakodnevnog života (Lederach).
3. Istraživanje mira i sukoba je još uvijek fiksirano uglavnom na rat. Ne postoji teorija o uzrocima trajnog mira. Rezultati istraživanja koje je pretežno usmjereno na nasilje i rat odražava samo jedan isječak složenosti svih političkih sukoba. Obratom prema istraživanju uzroka mira i mirovnih iskustava dobile bi se nove perspektive i načine pristupa (Matthies citiran u Reiber 2002.).
4. Moramo dalje razmišljati i eksplicitno razvijati plan društvene promjene i njegovu sposobnost da poveže krizu i viziju (Lederach).
5. Umjesto hijerarhijskog naglašavanja političke razine trebamo graditi organski široko utemeljen pristup koji oslobađa prostor za istinsku suodgovornost i suradnju u izgradnji mira.
6. Kao što postoje "začarani krugovi" nasilja, aktivno promicanje nenasilne transformacije sukoba može proizvesti "pozitivne lančane reakcije" u smjeru deeskalacije. Može nastati zasebna dinamika u kojoj ljudi krenu novim kreativnim putovima u smjeru održivog mira i pokušaju uključiti što je moguće više razina lokalne zajednice. Inicijative treće strane trebaju pripomoći u podržavanju takve alijanse za mir (vidi Stoerk 2002.).
7. Smisao i svrha transformacije sukoba je promjena društva od ratnog prema mirovnom sustavu. Nasilni sukobi stvaraju spiralu destruktivne transformacije odnosa. Pomirenje znači stvarati prostor u kojem se mogu graditi ili obnovljati odnosi. Prihvata li se taj novi okvir, i mirovne službe Crkava pojavljuju se u novom svjetlu. Trebamo tek otkriti koje će to imati posljedice.
8. Trebamo više konstruktivne razmjene i promišljanja o pitanju kako se mogu nadopunjavati i kombinirati različiti pristupi mira i metode djelovanja.
9. Ne treba voditi inicijative treće strane za pogođene ljude u konfliktnom području već s njima. Moraju biti u skladu s izraženim potrebama lokalnog stanovništva koje je pogođeno nasilnim sukobom i trebaju se usredotočiti na zadatke koje samo stanovništvo ne može. Inicijative treće strane trebaju se planirati i provoditi samo u suglasnosti i/ili u suradnji s lokalnim partnerskim organizacijama (Stoerk 2002.).
10. Vjerojatno najdjelotvornija i održiva uloga koju mogu preuzeti međunarodne treće strane u nasilnom sukobu nije graditi mir, nego stvoriti prostor za mir. Drugim riječima ne treba obrađivati sam sukob ili ga pokušati riješiti, već podržavati i jačati lokalne dionike u njegovim vlastitim civilnim naporima, da kreativno rade na društvenim problemima nasilja i nepravde.

Bibliografija:

- Curle, Adam (1971) *Making Peace*. London: Tavistock Press.
- Debiel, Tobias, Martina Fischer, Volker Matthies und Norbert Ropers (1999) "Effektive Krisenprävention. Herausforderungen für die deutsche Außen- und Entwicklungspolitik." Stiftung Entwicklung und Frieden, Policy Paper Nr. 12, Bonn, <http://www.sef-bonn.org/de/archiv/index.php>.
- Fischer, Martina (2001) "Friedensallianzen", *Forum Eine Welt*, Juni 2001 (:20-23)
- Gerber, Hansulrich (1998) "Die Versöhnungsarbeit des MCC", in *Mennonitisches Jahrbuch 1998*. Hg. von der Arbeitsgemeinschaft mennonitischer Gemeinden in Deutschland (:25-34).
- Lederach, John Paul (1989) "Director's Circle" in *Conciliation Quarterly* 8/3, Summer 1989 (:12-14).
- Lederach John Paul (1996) *Preparing for Peace. Conflict Transformation across Cultures*. Syracuse: Syracuse Univ. Press.
- Lederach, John Paul (1997a) *Building Peace. Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington: United States Institute of Peace Press.
- Lederach, John Paul (1997b) "Der Beitrag Dritter beim Aufbau des Friedens. Eine Perspektive des 'Friedens von unten'", in Josef Freise und Eckehard Fricke (Hg.), *Die Wahrheit einer Absicht ist die Tat*. Idstein: Komzi Verlag, 1997 (:45-56).
- Lederach, John Paul (1998) "Remember and Change", in R. Herr und J. Zimmermann Herr (Hg.), *Transforming Violence*. Scottsdale: Herald Press (:177-189).
- Lederach, John Paul (2000) "Journey from Resolution to Transformative Peacebuilding", in Cynthia Sampson und John Paul Lederach (Hg.), *From the Ground Up. Mennonite Contributions to International Peacebuilding*. Oxford: Oxford University Press (:45-55).
- Paffenholz, Thania (2001) "Unterstützung von Friedensallianzen vor Ort", *Forum Eine Welt*, Juni 2001 (:24-26)
- Regehr, Ernie (2002) "Introduction, Armed Conflicts Report 2002", Project Ploughshares, Waterloo, Canada, www.ploughshares.ca
- Reiber, Tatjana (2002) "Die Bedeutung der Art der Konfliktbearbeitung für die Befriedung von Bürgerkriegsgesellschaften am Beispiel von Angola und El Salvador", Institut für Politikwissenschaft [Tübingen] / Abteilung Internationale Beziehungs-/Friedens- und Konfliktforschung, <http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2002/508/html/tap39.htm>.
- Ropers, Norbert (1995a) "Zur universellen Anwendbarkeit von "Mediation" bei ethnopolitischen Auseinandersetzungen", Informationsstelle Wissenschaft & Frieden, Dossier 21: Zivil handlungsfähig? – Beiträge zur "Culture of Peace". 50 Jahre UNESCO, <http://www.wissenschaft-und-frieden.de/seite.php?dossierID=047>.
- Ropers, Norbert (1995b) "Präventive Diplomatie. Neue Ansätze zur Konfliktbearbeitung und zum Menschenrechtsschutz", Informationsstelle Wissenschaft & Frieden, <http://www.wissenschaft-und-frieden.de/seite.php?artikelID=1124>.
- Störk, Jürgen (2002). "Sieben Thesen aus persönlicher Sicht eines auf verschiedenen Stufen tätigen Friedensaktivisten zur Rolle Dritter in Konfliktgebieten",
- Wolleh, Oliver (2001). "Zivile Konfliktbearbeitung in ethnopolitischen Konflikten", in *Das Parlament*, 20/11 (2001)

"Ne dopusti da te svlada zlo, već zlo svladaj dobrim!"

propovijed na temu iz Rim 12,21 na bogoslužju za vrijeme susreta Church and Peace (Crkve i mir) i Njemačkog menonitskog mirovnog vijeća (Thomashof, 20. listopada 2002.)

Ana Raffai

Drage/i,

Dok sam pripremala razmišljanje o stihu Rim 12,21, primijetila sam kako mi je teško govoriti upravo o ovoj temi. Zastala sam dva retka ranije, na Rim 12,19: "ne osvećujte se to prepustite srdžbi Božjoj". Bila sam razočarana i zabrinuta zbog događaja koji se trenutno odvijaju u mojoj zemlji. Neka ih pojasni jedan primjer. Prošle nedjelje vraćali smo se s jednog od naših Osnovnih treninga za nenasilno djelovanje iz Novog Sada (Vojvodina, sjever Jugoslavije) kroz Vukovar. Bilo nas je troje u autu. U Vukovaru nas je iznenadila rijeka ljudi. Tisuće ljudi, pun centar grada. Policija je regulirala promet, bilo je mnogo autobusa. Pokušali smo pogoditi što se događa. Je li to zbog štovanja sv. Franje? Ne, 4.10. je bio pred tjedan dana. Hodočašće? Tako je izgledalo, ali kojim povodom? Otto, moj suprug je komentirao: "Savršena slika mene u mojoj Crkvi. Svi idu u jednom smjeru, a ja u suprotnom". Dodala bih još: "nas je troje, a njih na tisuće".

Uhvatio me bijes tek kasnije, kada sam kod kuće otkrila, da su u Vukovaru deseci tisuća vjernika pristigli na nedjeljnu misu, kako bi čuli propovijed mladog karizmatičkog svećenika, koji propovijeda opraštanje i odgovornost u kontekstu sve većih napetosti oko ratnih zločina na hrvatskoj strani. Nakon mise ipak posjećuje, a slijedi ga masa, samo "prave" grobove, naime one hrvatskih vojnika koji su poginuli u obrambenoj borbi. Po meni dvostruka poruka: s jedne strane opraštanje, s druge sve ostaje po starom. Ne vidim u njegovom ponašanju ništa što bi poticalo na promjenu dosadašnjeg načina ophođenja. Nema nikakvog dodira s drugom stranom, s dojučerašnjim protivnikom. Kako bi onda trebali konkretno izgledati opraštanje ili odricanje od mržnje?

A Bogu bih se obratila pitanjem: Koliko će još ovo trajati? Koliko će još tisuća pristajati poslušno slijediti vođu? Koliko će još vremena dopuštati da im drugi govore, koji korak smiju učiniti, a gdje trebaju zastati? I tko ima ovdje pravo? Tucet sudionika/ca osnovnog treninga koji su učili/e u Novom Sadu deset dana kako nenasilno djelovati ili tisuće koje su došle u Vukovar? Čini mi se da se ove dvije pojave trenutno ne daju pomiriti.

U međuvremenu živim u nejasnim okolnostima u kojima ipak trebam djelovati. U našim društvima stanje je poput onoga u mirovnoj organizaciji u kojoj već dugo traje sukob pa na kraju nitko više ne zna u čemu je problem. Gotovo svaki/a se osjeća pomalo kao žrtva i nitko nije sasvim oslobođen osjećaja krivnje. U tim okolnostima, kada sam već izgubila sigurnost, i dalje trebam biti aktivna. Usporedba vrijedi i za društvene prilike. I ovdje gubitak orijentacije otežava javno istupanje i djelovanje. Okolnosti u kojima se razvijaju društveni procesi nisu transparentne. Koju strategiju bih trebala podržati? Kojoj političkoj stranci, kojim osoba smijem vjerovati? Po čemu mogu prosuditi? Koji mediji me uopće informiraju te se na njih mogu osloniti? Jedino što mi još daje nadu je mogućnost djelovanja bez upotrebe

nasilja. U vremenu rezignacije stat ću ponovno na noge ako se obratim Pavlovim riječima: "pobijedi zlo dobrim". U nejasnim okolnostima može nam ovaj redak služiti kao orijentacijsko pomagalo kako bismo postali iznova sposobni za djelovanje.

Tko može reći što je to "dobro", a što "zlo"? Nije li osnovna pretpostavka rješavanja sukoba, da se bez vrednovanja prilazi razjašnjenju problema? Bez okrivljavanja valja naći rješenje u kojem nema gubitnika? Poslanica Rimljanima koristi oba termina u srednjem rodu, kao da promatra pojavu, kao da konstatira. Tko dakle zna što je zlo? Oni koji trpe od nasilja zla! Tko je izložen njegovom pritisku ne sumnja da je zlo nepravedno, da se zlo stvarno desilo i da nanosi bol. Ali tko trpi od zla, doživljava kako u njemu raste želja da se njemu i odupre. Tako promatrano tekst izražava solidarnost jer govori iz konteksta ljudi koji pate zbog nepravde. Polazi od njihovog iskustva.

Ranije sam razumjela tu rečenicu kao etičku uputu. "Trebaš moralno ispravno postupati, čak i u situaciji u kojoj prema tebi postupaju na način koji je moralno kriv." A kako danas vidim, ovo tumačenje izražava samo jedan dio poruke. Ovo značenje nosi u sebi prije svega konotaciju prigušivanja ili kontrole. "Ne smiješ izgubiti kontrolu pa makar te zlo ili nepravda progonili." S druge strane takvo tumačenje oslabljuje poruku. Najviše snage se troši na samosavlavlavanje. Preostaje malo snage za odupiranje zlu. A još je tragičnije ako takvo disciplinirano ponašanje podržava nepravedno stanje.

S obzirom na to mislim da se svršenim glagolom i imperativom *pobijedi*, imenuje stanje, kojem konačnom težimo. Upravo smo na to pozvani: da činimo dobro, kako bismo pobijedili zlo, nadvladali ga, promijenili u smjeru dobra.

Pitanje je na koji način. Ne čime. Razlika je po mom razumijevanju u tome što dobro u tekstu nije sredstvo u smislu predmeta koje imam u ruci te ga koristim. Nije niti princip ili norma, kojoj se podvrgavam. Već je stanje koje živim ili stav – poput mjesta u kojem prebivam. U grčkom izvorniku glasi *en to agatho* što zvuči poput oznake mjesta. Ostati u dobru blisko je onome što u duhovnosti nenasilja nazivamo *put*. Parafraziram rečenicu: prepoznamo zlo, ali ostajemo na putu dobra, kako bismo preobrazili zlo.

Mislim da tekst govori o *putu* i zbog toga što se rečenica nalazi u drugom djelu poslanice Rimljanima. Prvih 11 poglavlja obrađuje teološka temeljna objašnjenja – učenje o opravdanju. Drugi dio, posljednja 3 poglavlja, bave se vjerskom praksom.

Ako ostajem na putu dobra, mogu povezati dvije vrijednosti koje su mi važne: moju solidarnost sa žrtvama i moj napor da ne umnažam zlo. Tada se otvara mogućnost da protivnik postane svjestan što radi i zahvaljujući vlastitom uvidu da se pokaje za svoje zlo djelo. Kajanje je slikovito predstavljeno kao "skupljanje razbuktjele žeravice na njegovu glavu" (Rim 12,21). Prema jednom tumačenju radi se o metafori na tragu staro egipatskog običaja: osoba koja javno pokazuje da se kaje posipa se vrućim ugljenom po glavi.

"Moja je osveta", kaže gospodin. I to je važan aspekt prevladavanja zla. Pogođeni mogu biti mirni, njihov slučaj neće pasti u zaborav. Bog je dao svoju riječ. Kada bi nepravda ostala bez posljedica bilo bi besmisleno razlikovati između dobra i zla.

Traženje Božje osvete razumijem povezano s osjećanjima žrtvi nasilja, kao i onih koji su se našli pored i mogu samo nemoćno promatrati. Neposredno nakon nasilnog djelovanja slijedi stanje izrazite nemoći. Štete su tu, a vrijeme ne možemo više vratiti unazad. Tragovi razaranja zapomažu do neba. Ljudi vide i razumiju ali se osjećaju potpuno nesposobnima da učine ono što im se u tom trenutku čini najvažnijim: ispraviti, maknuti s očiju tu nepodnošljivu situaciju.

Odmazda, osveta, kazna za počinjenu nepravdu, koja se traži i provodi, tek su zamjenska rješenja. Izuzetno je teško, naspram "netom doživljenog nasilja" stajati gol i bez moći pa makar da se vrati istom mjerom. Ali reakcija naplate za pretrpljeno ne može izbrisati ono što se već desilo, osveta nikome ne odgovara, a odmazda ne može ništa popraviti. Kada je čovjek ubijen, gotovo je. Iz sebe same i svoje pogođenosti još nemam moć, vratiti mu život. Zato očekujem Božju osvetu. Ili gledano s druge strane, kod njega se smijem nadati novom životu.

Izdržati, a ne dići ruke od svega, o tome se radi kada "činimo dobro, kako bismo pobijedili zlo". **Zbog odricanja od reakcije istim načinom nastaje nova dinamika među ljudima, u kojoj ima mjesta i za Boga.** Kao u jednom krugu radionice u kojem je jedna stolica i njemu namijenjena. U tom krugu u toj atmosferi rađa se nešto novo. Nepredvidivo postaju moguća rješenja, koja nude svim stranama život umjesto uništenja.

Kada dosljedno razmišljam, isti put vrijedi i za pripadnike/ce drugih vjeroispovijesti, vjera, i to upravo i prije svega u situacijama sukoba. Kada sam pogođena zlom neprijatelja, putokaz nalazim u Rim 12. Tada ne trebam posezati za protunasiljem. Mogu prepoznati svoju nemoć, dopustiti sebi vrijeme za žalovanje. Ali ne moram u tako teškom trenutku izgubiti svoju orijentaciju.

Ekonomija spasenja Boga, kome i ja pripadam, otkupljuje sve ljude. Vratit ću se na primjer s početka ovog teksta: konkretno me pokreće, da se mogu uputiti prema grobovima obiju strana, i kada sam u tome u manjini. Čvrsto stojim uz viziju: jednog dana ćemo se sresti na putu pomirenja, onih deset tisuća zajedno s uspješnim svećenikom, i mi troje, koji smo bili u autu u drugom smjeru.

Amen.

Ana Raffai je katolička teologinja i suradnica Oekumenischer Dienst Schalom-diakonat. Hrvatica je i živi u Zagrebu. Zajedno sa suprugom Ottom nude nenasilne treninge i podršku mirovnim grupama u cijeloj regiji JI Europe. Za svoj rad su odlikovani mirovnom nagradom švedskog ogranka saveza pomirenja 2003. Ana i Otto imaju troje djece.